

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2020-2022

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Daniela Flaškárová

Žák s dvojitou výjimečností v procesu vzdělávání

Praha 2022

Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. PhDr. Věra Kosíková, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2020-2022

BACHELOR THESIS

Daniela Flaškárová

Twice exceptional children and their education

Prague 2022

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PaedDr. PhDr. Věra Kosíková,
Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

Praze dne 21.02.2022

Daniela Flašková

Poděkování

Děkuji PaedDr. PhDr. Věře Kosíkové, Ph.D. za její věcné a odborné připomínky, vstřícnost při konzultacích a za cenné rady, které mi jako vedoucí mé bakalářské práce poskytla. Poděkování patří i rodičům žáků s dvojitou výjimečností, se kterými jsem spolupracovala v rámci výzkumného šetření.

Anotace

Bakalářská práce je věnována problematice vzdělávání žáků s dvojí výjimečností. Je rozdělena na dvě části, na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část je zaměřena na vymezení základních pojmů souvisejících s touto problematikou, charakteristiku žáka s dvojí výjimečností z pedagogicko-psychologického hlediska a popis specifík edukace těchto žáků. Praktická část obsahuje výzkumné šetření, jehož cílem je zjistit způsob vzdělávání žáků s dvojí výjimečností na běžné základní škole a odpovědět na otázku, zda je výuka u těchto žáků přizpůsobena jejich speciálním vzdělávacím potřebám.

Klíčová slova

Dvojí výjimečnost, mimořádně nadaný žák, nadání, případová studie, specifické poruchy učení, vzdělávání.

Annotation

My thesis discusses the concept of twice exceptional children and the process of their education. It is divided into two parts, the theoretical part and my case-study. The theoretical part of my thesis defines some basic terms and definitions that are used in connection with this concept, it presents the common characteristics of twice exceptional children from both the pedagogic and psychological perspective and it outlines the specific features of their education. The other, practical part of my thesis presents my case-study whose goal is to define a method how to educate these twice exceptional students at an usual elementary school. The other goal of my case-study is to find an answer as to whether the schooling processes are adopted to their specific educational needs and requirements.

Keywords

Case-study, education, giftedness, gifted students, specific learning disabilities and disorders, twice exceptionality.

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 NADÁNÍ.....	11
1.1 Definice nadání	11
1.2 Nadání a talent	13
1.3 Inteligence.....	13
1.4 Přístupy ke studiu nadání	14
1.4.1 Kognitivní přístup	15
1.4.2 Osobnostně vývojový přístup.....	16
1.4.3 Sociokulturní přístup.....	18
2 DVOJÍ VÝJIMEČNOST – VYMEZENÍ SOUBĚHU NADÁNÍ A HANDICAPU	19
2.1 Žák s dvojí výjimečností	19
2.2 Mimořádně nadaný žák.....	19
2.3 Specifické poruchy učení	22
2.4 ADHD – specifická porucha chování	23
3 PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÝ POHLED NA ŽÁKY S DVOJÍ VÝJIMEČNOSTÍ.....	25
3.1 Specifické projevy při vzdělávání.....	25
3.1.1 Maskování handicapu.....	25
3.1.2 Paradoxní školní výsledky.....	26
3.1.3 Problémové chování.....	27
3.2 Problémy v emocionální a sociální oblasti	27
4 VZDĚLÁVÁNÍ ZÁKŮ S DVOJÍ VÝJIMEČNOSTÍ A LEGISLATIVNÍ UKOTVENÍ.....	29
4.1 Legislativní ukotvení.....	29
4.2 Identifikace dvojí výjimečnosti.....	30
4.3 Efektivní edukace v souvislosti s intelektovým nadáním	32
4.4 Úprava obsahu vzdělávání	33
4.4.1 Akcelerace.....	34

4.4.2	Obohacení	35
4.5	Přizpůsobení vzdělávacího přístupu a vytvoření vhodného vzdělávacího programu	36
5	SHRNUTÍ PROBLEMATIKY A PŘEDSTAVENÍ VYBRANÝCH AKTUÁLNÍCH VÝZKUMŮ A PROJEKTŮ	38
	PRAKTICKÁ ČÁST	40
6	VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKA S DVOJÍ VÝJIMEČNOSTÍ NA BĚŽNÉ ZÁKLADNÍ ŠKOLE	40
6.1	Cíl výzkumu a výzkumné otázky	40
6.2	Výzkumná metodika	40
6.3	Charakteristika výzkumného vzorku	42
6.4	Charakteristika místa šetření	42
6.5	Průběh a časová organizace sběru dat	44
7	PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 1	45
8	PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 2	55
9	ANALÝZA OTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ.....	65
10	CELKOVÉ SHRNUTÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	73
	ZÁVĚR	75
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	77
	SEZNAM ZKRATEK	81
	SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	82
	SEZNAM PŘÍLOH.....	84

ÚVOD

V současné době není pro pedagogy nic neobvyklého, že se ve třídě setkávají se žáky s různými poruchami učení a chování. Obvykle jsou dobře obeznámeni s tím, jak s takovými žáky pracovat, a dokážou volit vhodné strategie při jejich vzdělávání, které vedou ke zlepšení či zmírnění jejich obtíží. Do popředí zájmu se již začíná dostávat i problematika žáků nadaných. Jak je to však se žáky s tzv. „dvojí výjimečností“, se specifickou skupinou dětí, které na jedné straně vykazují mimořádné schopnosti a na straně druhé trpí nějakou poruchou či handicapem?

U žáků s dvojí výjimečností je problematické již samotné jejich odhalení a identifikace. Vzhledem ke dvěma druhům speciálních vzdělávacích potřeb nebývá pro pedagoga jednoduché ani zvolení vhodné strategie jejich vzdělávání a její následná realizace. Otázkou tedy je, zda běžná základní škola dokáže pro tyto žáky vytvořit takové podmínky, aby bylo jejich vzdělávání efektivní.

Bakalářská práce „Žák s dvojí výjimečností v procesu vzdělávání“ je věnována právě tomuto tématu. Pro jeho výběr se autorka rozhodla na základě vlastní zkušenosti s prací se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Bakalářská práce je členěna na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část se skládá z pěti kapitol a jejím cílem je pomocí odborných zdrojů zmapovat problematiku žáka s dvojí výjimečností a způsob jeho vzdělávání. První kapitola je věnována nadání, vymezení základních pojmů jako je nadání, talent, inteligence, zároveň jsou zde popsány základní přístupy ke studiu nadání ve 20. století. Druhá kapitola je zaměřena na obě stránky žáka s dvojí výjimečností, a to na mimořádné nadání, ale i na nejčastější poruchy provázející dvojí výjimečnost. Ve třetí kapitole se seznámíme s charakteristickými projevy žáků s dvojí výjimečností ve vzdělávacím procesu a těžkostmi, které je provázejí v emocionální a sociální oblasti. Čtvrtá kapitola řeší specifika edukace těchto žáků a legislativní ukotvení vzdělávání nadaných. V páté kapitole jsou shrnuty základní problémové oblasti edukace těchto žáků a zároveň jsou v ní představeny aktuální projekty a výzkumy týkající se této problematiky.

Na teoretickou část bakalářské práce navazuje část praktická, jejímž cílem je zjistit, jakým způsobem jsou vzdělávání žáci s dvojitou výjimečností na běžné základní škole a zda je výuka přizpůsobena jejich speciálním vzdělávacím potřebám. Pro výzkumné šetření byla využita případová studie dvou žáků a dotazníkové šetření určené pro pedagogy působící ve škole, kam dochází sledovaní žáci.

TEORETICKÁ ČÁST

1 NADÁNÍ

1.1 DEFINICE NADÁNÍ

V odborné literatuře se setkáme v celou řadou definic, které se týkají nadání. Nahlédneme-li do Psychologického slovníku, nadání je zde definováno jako „*soubor vloh jako předpoklad k úspěšnému rozvíjení schopností; nejčastěji používáno ve spojení s jedinci podávajícími nadprůměrné výkony při činnosti tělesné i duševní.*“ (Hartl, Hartlová, 2009, s. 338)

„*V pedagogickém pojetí převládá tradiční představa o nadání jako o výjimečné složce osobnosti některých jedinců, zejména pro umělecké obory, pro sport, jazyky, matematiku.*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 164)

Havigerová (2011, s. 14) chápe nadání „*jako dar, který umožňuje člověku přesahovat výkony většiny ostatních, který umožňuje vyniknout, aniž to nadaného jedince stojí neobvykle velké úsilí.*“

Některé definice jsou formulovány v širším, jiné v užším slova smyslu, vždy v závislosti na tom, jak daný autor tento pojem chápe. V jednom bodě se však shodnou, že nelze určit hranici, kdy daný jedinec už nadaný je a kdy ještě není. (Jurášková, 2006, s. 12)

S velkým množstvím definic se již v 60. letech 20. století pokusil vypořádat L. J. Lucito tím, že 113 dosud známých vymezení nadání zúžil na 6 skupin, podle toho, jak nadání vymezovaly, a rozlišil: ex-post-facto definice, IQ definice, sociální definice, procentuální definice, kreativní definice a definice, které vznikly při rozpracování modelů inteligence. (Hříbková, 2009, s. 40, 41)

Při definování nadání můžeme často narazit ale i na zcela protichůdná pojetí nadání:

- latentní x manifestované,
- stabilní x dynamické,

- jednodimenzionální x komplexní,
- společensky hodnotné x nezávislé na hodnocení ve společnosti,
- vzácné x běžné. (Havigerová 2011, s. 18, 19)

Roztříštěnost definic souvisí s tím, jak se pojem nadání mění v souvislosti individuálními potřebami jedinců a se vzdělávací nabídkou. Proto ani nelze říci, že některá z definic je horší, či lepší, můžeme pouze zhodnotit, do jaké míry je použitelná v konkrétní situaci. (Machů, Kočvarová a kol., 2013, s. 11)

V kontextu s naší problematikou nesmíme zapomenout zmínit Marlandovu definici nadání z počátku 70. let 20. století, která je citovaná téměř ve všech odborných monografiích.

Z pedagogického hlediska je považována za 1. komplexní definici týkající se nadání a její důležitost tkví v tom, že podnítila zájem o vzdělávání nadaných, upozornila na jejich specifické vzdělávací potřeby a na nutnost zabezpečení vhodných podmínek pro jejich edukaci. (Machů, Kočvarová a kol., 2013, s. 10)

„Nadání jsou identifikováni profesionálně kvalifikovanými osobami jako děti s přednostmi význačnými pro schopnost vysokého výkonu. Tyto děti vyžadují diferencované vzdělávací programy a služby nad rámec běžně poskytovaných klasickým vzdělávacím programem k tomu, aby mohly přispět ke svému prospěchu i užitku společnosti. Děti schopné vysokého výkonu zahrnují ty, které v celém spektru, nebo v omezené oblasti vykazují mimořádně vysokou úroveň své činnosti v následujících oblastech:

- všeobecná intelektová schopnost,
- specifické akademické vloh (matematické, přírodní vědy, historie, literatura),
- kreativní a produktivní myšlení,
- schopnost vůdcovství,
- vizuální schopnosti a pohybové umění,
- psychomotorická schopnost.“ (Web In: Machů, Kočvarová, a kol., 2013, s. 10)

1.2 NADÁNÍ A TALENT

Další pojem, který úzce souvisí s nadáním, je talent. Rozdílnost či odlišnost těchto pojmů byla součástí četných diskusí mnoha psychologů. Při vymezování obou termínů se často setkáváme s tím, že dochází k jejich zaměňování, překrývání, hranice mezi nimi mizí. Díky tomu se i v odborné literatuře obvykle setkáme s tím, že jsou oba termíny používány jako synonyma. (Hříbková, 2009, s. 40, 41) Stejně jako Hříbková (2007, s. 9) i Portešová (2009, s. 6) a Fořtík, Fořtíková (2007, s. 12) považují oba pojmy za shodné.

Laznibatová (2012, s. 62) se naopak přiklání k diferencování těchto pojmů a odkazuje se na Musilovu analýzu rozdílů mezi talentem a nadáním z roku 1982, kdy ona sama vidí důvod pro rozlišování pojmů zejména z hlediska geneticko-vývojového a v souvislosti se stupněm všeobecnosti. K odlišování pojmů z hlediska obsahového se kloní i Havigerová. (2011, s. 18)

Rozlišení mezi oběma pojmy můžeme vidět také u Gagného (2004, In: Machů, Kočvarová a kol., 2013, s. 12), který „*definuje nadání jako přirozenou schopnost podávat nadprůměrné výkony v jedné či více oblastech a talent jako schopnost rozvinutou, získanou systematickou přípravou*“.

1.3 INTELIGENCE

Pojem inteligence patří asi k nejdiskutovanějším tématům v souvislosti s rozumovým nadáním. V současných koncepcích již není inteligence pojímána pouze jako úspěšnost v IQ testech, ale většina odborníků ji charakterizuje jako „*úspěšnost v řešení problémů, bystrost v úsudku a přizpůsobivost novým situacím*“ . (Fořtíková, 2009, s. 13)

Tradiční pojetí inteligence zpochybnil i americký psycholog Howard Gardner ve své Teorii mnohonásobné inteligence z roku 1983, když přišel s myšlenkou, že existuje celkem 7 druhů inteligence, které jsou na sobě vzájemně nezávislé: inteligence verbální, logicko-matematická, prostorová, muzikálně-rytmická, pohybová, přírodní a personální, kterou ještě rozdělil na interpersonální a intrapersonální. Podle Gardnera má každý člověk v sobě v různém poměru všechny druhy inteligence a závisí na vnitřních

a vnějších faktorech, zda a jaký potenciál se u jedince rozvine. Vzhledem k velkému množství druhů inteligence považuje za logické, že není možné vynikat ve všech typech. (Lazníbatová, 2012, s. 36, 37)

Různé stupně nadání tradičně můžeme rozlišovat na základě výsledků testů inteligence. Statisticky je rozložení inteligence v populaci následné:

- „normální (průměrná): IQ 85-115 (68% populace),
- nadprůměrná: IQ 115-130 (14% populace),
- vysoce nadprůměrná (superiorní): IQ nad 130 (2% populace),
- podprůměrná: IQ 70-85 (14% populace),
- vysoce podprůměrná: IQ pod 75 (2% populace)“. (Stehlíková, 2016, s. 113)

Rozložení intelektu populace nám dobře znázorňuje tzv. Gaussova křivka, na které můžeme dobře pozorovat, že stejně, jako klesá počet jedinců, který má hodnoty IQ výrazně nižší, klesá i počet osob s výrazně vyšším IQ. (Fořtíková, 2009, s. 14)

Pro naše téma je důležitým údajem hodnota IQ 130, která byla přijata i mezinárodní organizací Mensa jako rozlišující znak pro mimořádné nadání. (Havigerová, 2011, s. 22)

1.4 PŘÍSTUPY KE STUDIU NADÁNÍ

Spolu s rozvojem pedagogiky a psychologie vznikl nejen nespočet definic nadání, ale v průběhu 20. století se začaly objevovat i různé přístupy ke studiu tohoto fenoménu.

Hříbková (2007, s. 11) rozlišuje 3 základní přístupy ke studiu nadání:

- kognitivní,
- osobnostně-vývojový,
- sociokulturní.

Už sám název napovídá, co bylo prioritou jednotlivých přístupů. Se všemi přístupy se můžeme setkat i v současnosti. Výsledky z jejich výzkumů se vzájemně doplňují a společně pak vytváří celek poznatků o nadání. (Hříbková, 2007, s. 11, 12)

1.4.1 KOGNITIVNÍ PŘÍSTUP

Kognitivní přístup má v rámci psychologie nejdelší tradici a i pro dnešní dobu je stále aktuální. V ústředí zájmu jsou kognitivní schopnosti, inteligence, rozumové nadání. (Hříbková, 2007, s. 12)

Nejznámějším představitelem tohoto přístupu je Lewis Madison Terman, profesor stanfordské univerzity, který v roce 1921 započal první a současně nejrozsáhlejší studii v oblasti zkoumání vysoce nadaných osob. Do svého projektu zahrnul celkem 1528 nadaných dětí s IQ vyšším než 135. Cílem bylo zjistit, jaké jsou hlavní charakteristiky nadaných dětí a jaká bude jejich úspěšnost v dospělosti. (Laznibatová, 2012, s. 14) Na základě výzkumu předložil teorii, že nadání je vrozeně dané a že okolí má pouze malý vliv na utváření IQ. Tento názor byl typický pro první polovinu 20. století. Terman se zasloužil i o rozšíření měření inteligence v USA, kdy přivezl z Francie první test inteligence a přeložil ho do angličtiny. Právě možnost změření inteligence zvýšila zájem o zkoumání nadání v psychologii, na druhou stranu rozsah tohoto tématu v počátečním období značně zúžila. (Hříbková, 2007, s. 12)

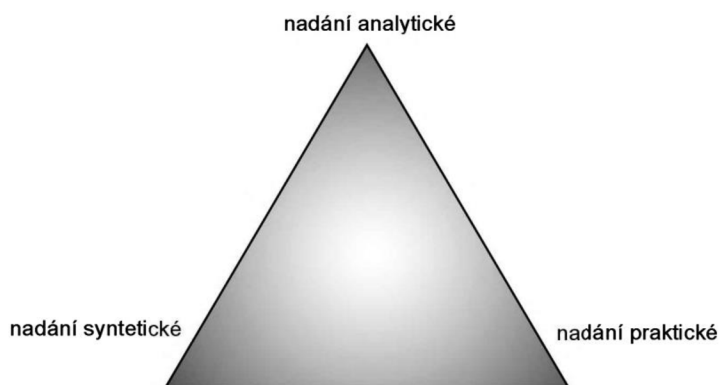
Z kognitivního přístupu a přesvědčení, že nadání tvoří schopnosti jedince, vychází i Marlandova definice nadání, kde je přesně vytýčeno, jakými výjimečnými schopnostmi musí dítě oplývat, aby mohlo být považováno za nadané. (Hříbková, 2007, s. 13)

Spolu s rozvojem kognitivní psychologie začala ustupovat do pozadí otázka vrozenosti schopností a Sternberg se spolu se svými pracovníky začal soustředit na problematiku vývoje kognitivních procesů. (Hříbková, 2007, s. 13)

Sternberg vytvořil tzv. Triarchickou teorii inteligence. Napadá v ní objektivitu inteligenčních testů a tvrdí, že tyto testy dokáží změřit pouze jednu ze složek inteligence. Ve své teorii popisuje 3 druhy nadání, a to analytické, syntetické a praktické. Nejvýše staví nadání praktické, které je podle něho zodpovědné za úspěch člověka v profesním a osobním životě. Vychází z vlastní zkušenosti, kdy on sám zažil to, že v dětství nebyl úspěšný v inteligenčních a průběžných výkonových testech, přesto

dosáhl velkého uznání v oblasti psychologie, a dokonce se stal předsedou Americké psychologické asociace. (Fořtíková, 2009, s. 9)

Obrázek 1: Sternbergův Triarchický model nadání

Zdroj: Fořtíková, 2009, s. 11

1.4.2 OSOBNOSTNĚ VÝVOJOVÝ PŘÍSTUP

Tento přístup souvisí se vznikem humanistické psychologie a je typický pro polovinu 20. století. Jedná se o přístup multidimenzionální, kdy se do centra pozornosti dostává celá osobnost dítěte. Zkoumá se zejména tvořivost a motivace jedince, ale i vývojová problematika nadání. Cílem bylo vytvořit takový model, který by se stal základem pro vzdělávací praxi nadaných žáků. (Hříbková, 2007, s. 14)

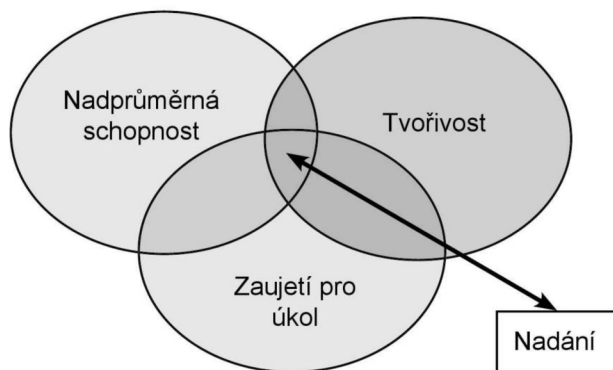
Na základě dlouholetého výzkumu vytvořil Renzulli tzv. **Model tří kruhů**. Za základní charakteristiky nadaných osob považuje:

- nadprůměrné schopnosti (zahrnující všeobecné i specifické schopnosti),
- kreativitu a
- zaujetí pro úkol. (Hříbková, 2009, s. 76)

Všechny tři vyjmenované složky označuje za rovnocenné, vzájemně se prolínající. Zároveň upozorňuje, že žádná z položek samostatně nadání nevytváří a že inteligence není hlavním podmínkou při identifikaci nadání. (Hříbková, 2009, s. 76, 77)

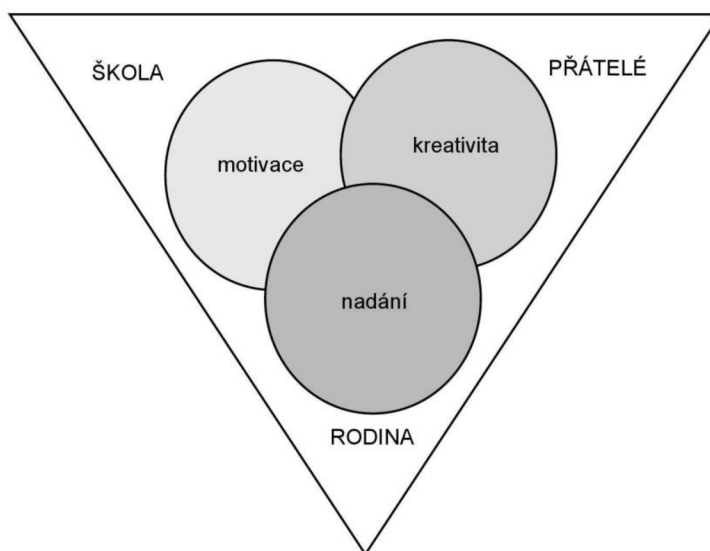
Tento model nadání patří k velmi známým a často citovaným v odborné literatuře. (Jurášková, 2006, s. 18; Hříbková, 2009, s. 78; Portešová, 2011, s. 22)

Obrázek 2: Renzulliho Model tří kruhů

Zdroj: Fořtíková, 2009, s. 9

Obrázek 3: Mönksův Trojhranný model nadání

Zdroj: Fořtíková, 2009, s. 10

Renzulliho model rozšířil Mönks, který začlenil do původního modelu ještě vliv sociálního prostředí, které je důležité pro to, aby jedinec byl schopen svůj potenciál

realizovat. Vznikl tak Mönksův-Renzulliho model nadání obohacený o vliv školy, vrstevníků a rodiny. (Jurášková, 2006, s. 18)

1.4.3 SOCIOKULTURNÍ PŘÍSTUP

Sociokulturní přístup je posledním ze tří přístupů ke studiu nadání. Souvisí se vznikem kulturní psychologie a se zájmem o prostředí, ve kterém člověk vyrůstá. Orientuje se na zkoumání vývoje jedince a jeho mimořádných výkonů ve vztahu ke kultuře. (Hříbková, 2007, s. 16)

Za představitele tohoto přístupu můžeme považovat Tannenbauma, pro kterého byla při vytváření modelu zásadní jeho vlastní definice nadání, ve které přikládá důležitost realizační složce talentu. Nadané dělí na dva typy, a to na tvůrce nových myšlenek a na ty, kteří jsou pouze konzumenty teorií. V jeho modelu nalezneme 5 faktorů, které působí právě na výkonovou složku nadání. Řadí mezi ně všeobecnou schopnost, specifickou schopnost, neintelektové faktory, faktor prostředí a faktor šance. V každém z těchto faktorů je ještě navíc obsažena statická složka (vrozené charakteristiky nebo neměnné faktory prostředí) a dynamická složka, která má spojitost se vzděláváním a rozvíjením nadání. (Machů, Kočvarová a kol., 2013, s. 13-14)

Sociokulturní přístup může být podnětný pro pedagogické a psychologické výzkumy týkající se rozvíjení nadání. Upozorňuje na důležitost neopomenout přechodové momenty ve vzdělávání, jako je např. přechod z jednoho stupně školy do vyššího, přechod na jiný typ školy. Jedná se totiž o zásadní momenty, kdy často dochází ke ztrátám nadaných, protože ne vždy jsou schopni všichni jedinci nové podmínky zvládnout a vyrovnat se s nimi. (Hříbková, 2007, s. 18)

2 DVOJÍ VÝJIMEČNOST – VYMEZENÍ SOUBĚHU NADÁNÍ A HANDICAPU

2.1 ŽÁK S DVOJÍ VÝJIMEČNOSTÍ

Žáci s dvojí výjimečností tvoří největší a zároveň nejvíce přehlíženou skupinu nadaných žáků. (Portešová, 2009, s. 5) Jedná se o specifickou skupinu jedinců, u kterých je současně přítomné mimořádné nadání, ale i určitá porucha či handicap různého stupně a intenzity. Spolu s nadáním se u těchto žáků vyskytují:

- poruchy učení,
- poruchy pozornosti,
- Aspergerův syndrom, autismus,
- poruchy zraku, sluchu, tělesné postižení, chronické onemocnění,
- poruchy chování nespecifického charakteru, které se často vyskytují v kombinaci s depresemi, sebevražednými sklony. (Fořtíková, 2009, s. 16)

V zahraniční literatuře se můžeme setkat s označením „twice exceptional“ neboli „dvakrát výjimeční“. V odborných zdrojích nalezneme zpravidla zmínku pouze o nadaných žácích s poruchami učení, případně o nadaných žácích s ADHD. (Fořtíková, 2009, s. 17)

I zde se proto pokusíme vymezit tyto nejčastější poruchy spjaté s dvojí výjimečností a zároveň vymezíme i pojem mimořádně nadaný žák.

2.2 MIMOŘÁDNĚ NADANÝ ŽÁK

Žák s mimořádným nadáním – tento pojem obvykle svádí člověka k úvahám, že půjde o bezproblémové dítě, které má výborný prospěch, ve všem exceluje, a je snadné ho učit a vychovávat. Laznibatová (2012, s. 70, 71) zmiňuje, že s některými z těchto názorů se můžeme setkat i u učitelů, vychovatelů, rodičů. Proto je důležité se od těchto mylných představ oprostit a při setkání s mimořádně nadaným žákem se zaměřit na specifické stránky jeho osobnosti a na základě individuálního poznání žáka volit nejvhodnější postupy při výchově a vzdělávání.

Při pohledu na intelektově nadané dítě je potřeba zohlednit, že kromě vysokého výkonu se u něj vyskytují i určité zvláštnosti, které se vztahují k jeho osobnostní, sociální a emocionální oblasti. (Laznibatová, Ostatníková In: Lecha, 2010, s. 361) Typickým jevem u nadaných dětí je tzv. asynchronní vývoj v kognitivní, fyzické, emocionální a sociální oblasti. (Jurášková, 2006, s. 30)

Intelektové nadání těmto žákům pomáhá v tom, že se obvykle učí snadno a rychle, na druhou stranu jim může způsobovat komplikace a problémy ve školní práci. Pro představu jsou zde uvedeny základní charakteristiky učení a školních projevů intelektově nadaných dětí:

- *„relativně dobře se adaptují v novém učebním prostředí,*
- *preferují individuální učení a práci před skupinovou,*
- *jsou schopni samostatně vyhledávat potřebné informace a orientovat se v nich,*
- *jejich znalosti v oblasti zájmu přesahují požadovaný rozsah i hloubku učiva,*
- *s oblibou se učí prostřednictvím manipulace s objekty a experimentací,*
- *mají tendence spíše k induktivnímu učení a řešení problémů,*
- *preferují problémové úlohy*
- *mají tendence ke strukturování řešeného problému,*
- *nemají rády učení mechanické a paměťové,*
- *při učení využívají fantazie a představivosti,*
- *při vypracovávání úkolů pracují vlastním pracovním tempem,*
- *mají schopnost oddalovat dokončení činnosti, pokud nejsou spokojeni s jejím výsledkem,*
- *mají snahu o dokonalé provedení úkolu, které je v souladu s jejich představou,*
- *často zpochybňují daný stav, polemizují s učiteli,*
- *mají potřebu prezentovat své znalosti nebo dovednosti před třídou“.* (Hříbková, 2009, s. 96)

Také Winebrennerová (2001, In: Fořtík, Fořtíková, 2007, s. 17) upozorňuje na to, že vysoké nadání nemusí provázet pouze kladné projevy, ale i určité výchovné a vzdělávací komplikace, které se u nadaných žáků často objevují:

- odmítají určité druhy práce, rutinní, předvídatelné činnosti, určování práce a příkazy, kooperativní práci,
- nechtějí se podřídit, jsou panovační,
- jsou nervózní, když je pro ně tempo práce ve třídě nepřiměřené,
- vyžadují zdůvodnění, proč mají práci dělat předem určeným způsobem,
- chtějí být v centru pozornosti, ovládnout třídní diskuse,
- „hrají divadlo“, ruší spolužáky,
- jsou netolerantní ke svým nedokonalostem i k nedokonalostem ostatních, na kritiku reagují emotivně,
- sní v průběhu dne.

Pro rodiče, někdy i pro pedagogy, bývá často obtížné rozlišit mezi bystrým a mimořádně rozumově nadaným žákem. Cvetkovič-Lay (In: Havigerová, 2011, s. 84) vytvořil tabulku, která popisuje rozdíly mezi těmito dvěma skupinami dětí.

Tabulka 1: Rozlišení nadaného a bystrého dítěte

<i>„Bystré dítě</i>	<i>Mimořádně nadané dítě</i>
<i>zná odpovědi</i>	<i>klade otázky</i>
<i>zajímá se</i>	<i>je mimořádně zvědavé</i>
<i>má dobré nápady</i>	<i>má neobvyklé nápady</i>
<i>odpovídá na otázky</i>	<i>zajímá se o detaily, rozpracovává je, dokončuje</i>
<i>je vůdcem skupiny</i>	<i>je samostatné, často pracuje samo</i>
<i>se zájmem naslouchá</i>	<i>projevuje silné emoce, přitom naslouchá</i>
<i>lehce se učí</i>	<i>všechno již ví</i>
<i>je oblíbené u vrstevníků</i>	<i>má raději společnost starších dětí a dospělých</i>
<i>chápe významy</i>	<i>samostatně vyvozuje závěry</i>
<i>vymýšlí úlohy a úspěšně je řeší</i>	<i>iniciuje projekty</i>
<i>přijímá úkoly a úspěšně je vykonává</i>	<i>úkoly přijímá kriticky, dělá jen to, co ho baví</i>
<i>přesně kopíruje algoritmy úloh</i>	<i>vytváří nová řešení</i>
<i>dobře se cítí ve škole, školce</i>	<i>dobře se cítí při učení</i>

<i>přijímá informace, vstřebává je</i>	<i>využívá informace, hledá nové aplikace</i>
<i>dobře si pamatuje</i>	<i>kvalitně usuzuje</i>
<i>je vytrvalé při sledování</i>	<i>velmi pozorně sleduje</i>
<i>je spokojené se svým učením a výsledky</i>	<i>je velmi sebekritické“</i>

Zdroj: Cvetkovič-Lay In: Havigerová, 2011, s. 84

2.3 SPECIFICKÉ PORUCHY UČENÍ

Poruchy učení jsou v současné době nejčastějším druhem znevýhodnění, které řadí jedince do kategorie žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. (Slowík, 2016, s. 126)

„Poruchy učení je termín označující heterogenní skupinu obtíží, které se projevují při osvojování a užívání řeči, čtení, psaní, naslouchání a matematiky. Tyto obtíže mají individuální charakter a vznikají na podkladě dysfunkcí centrální nervové soustavy.“ (Zelinková, 2003, s. 10) Intelktové schopnosti u této poruchy nebývají narušeny a obvykle jsou průměrné, až nadprůměrné. Porucha tedy nevzniká na základě snížených intelektových schopností, ale je způsobena narušením funkcí potřebných pro učení se psaní, čtení a počítání. Narušeny jsou funkce percepční, především smyslové vnímání (zrakové a sluchové), kognitivní funkce (koncentrace pozornosti, paměť, myšlení, řeč a matematické představy) a funkce motorické (porucha hrubé a jemné motoriky, očních pohybů, mluvidel), příčinou může být porucha motorické koordinace, rytmicity. (Jucovičová, 2014, s. 7)

Dyslexie, porucha osvojování čtenářských dovedností, patří mezi nejčastěji se vyskytující specifické poruchy učení a nejnápadněji dokáže ovlivnit školní úspěšnost žáka. (Zelinková, 2003, s. 9) Dyslexie má dopad na rychlost, správnost, techniku čtení a i porozumění textu, který žák čte. (Zelinková, 2003, s. 41)

Mezi další specifické poruchy učení řadíme: dysgrafii (poruchu grafického projevu), dysortografii (poruchu pravopisu), dyskalkulii (poruchu matematických schopností),

dyspraxii (poruchu schopnosti osvojovat si a plánovitě vykonávat volní pohyby). (Jucovičová, 2014, s. 7)

Specifické poruchy učení se mohou vyskytovat u jedinců samostatně nebo v kombinaci, někdy k nim bývají přidruženy specifické poruchy chování. (Jucovičová, 2014, s. 7)

2.4 ADHD – SPECIFICKÁ PORUCHA CHOVÁNÍ

„ADHD je anglickou zkratkou názvu attention deficit hyperactivity disorder neboli porucha s deficitem pozornosti a hyperaktivitou. Označuje onemocnění způsobující obtíže se soustředěním, nepřiměřeně zvýšenou aktivitou a impulzivitou dítěte.“ (Goetz, Uhlíková, 2009, s. 13)

Dle Diagnostického a statistického manuálu duševních chorob řadíme ADHD mezi neurovývojové poruchy. Pro tuto skupinu je typické, že se projevy onemocnění objevují v ranném období vývoje dítěte, často již před začátkem školní docházky. Jsou zde charakteristické vývojové deficity, které mohou být příčinou funkčního narušení v sociální, osobní, studijní a pracovní oblasti. (Raboch a kol., 2015, s. 31)

Nepozornost se projevuje tím, že dítě má problém soustředit se na úkoly, odbíhá od práce, není schopno ji dokončit. Dělá chyby z nepozornosti. Je zapomnětlivý. Podává nižší výkon, který neodpovídá jeho intelektové úrovni. Hyperaktivita se projevuje motorickým neklidem. Dítě je neposedné, nedokáže vydržet na místě. Impulsivita způsobuje, že dělá věci bez předchozího promyšlení, nedokáže čekat, skáče do řeči. Impulsivita má vliv i na to, že nedokáže správně předvídat nebezpečí, což vede k častým úrazům těchto dětí. (Ošlejšková, 2008, s. 104)

Americká psychiatrická společnost sestavila seznam typických projevů žáků s ADHD ve školním prostředí:

- *„pohrávání si s rukama nebo nohama, vrtění se na židli,*
- *neschopnost vydržet sedět,*
- *lehká vyrušitelnost externími podněty,*
- *problémy při skupinových činnostech a hrách typu počkat, až přijdu na řadu,*
- *impulzivní vykřikování odpovědi bez rozmyslu,*

- *problémy vnímat, sledovat instrukce,*
- *problémy v udržení pozornosti,*
- *přebíhání od nedokončené aktivity k jiné,*
- *problémy hrát si klidně, potichu,*
- *nadměrné povídání,*
- *vyrušování ostatních při hrách,*
- *zdánlivé neposlouchání, když na ně někdo mluví,*
- *ztrácení věcí,*
- *zúčastňování se nebezpečných aktivit bez uvědomění si možných důsledků “. (Web a Latimerová, 1993, In: Jurášková, 2006, s. 115)*

Stehlíková (2018, s. 97) upozorňuje, že projevy ADHD bývají velmi podobné projevům žáků nadaných, kteří mají ve škole málo podnětné prostředí a nudí se. Průzkumy tohoto problému dospěly k alarmujícímu výsledku, že až u 50% nadaných bylo chybně diagnostikováno ADHD.

3 PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÝ POHLED NA ŽÁKY S DVOJÍ VÝJIMEČNOSTÍ

Žáci s dvojí výjimečností tvoří velmi specifickou skupinu, kterou není vůbec jednoduché z pedagogického a psychologického hlediska vymezit. Asi nejlépe vystihující popis těchto dětí je, že mají schopnost myslet jako mimořádně nadaní jedinci, ale jejich výkon ve škole jejich intelektovým schopnostem neodpovídá. (Portešová, 2011, s. 30)

3.1 SPECIFICKÉ PROJEVY PŘI VZDĚLÁVÁNÍ

Zaměříme-li se na nejčetnější skupinu žáků s dvojí výjimečností, a to na skupinu mimořádně nadaných žáků s dyslexií, narazíme na několik zvláštností v souvislosti s jejich charakteristikami. Jedná se o maskování handicapu pomocí kompenzačních mechanismů, paradoxní školní výsledky, problémové chování.

3.1.1 MASKOVÁNÍ HANDICAPU

Maskování handicapu je charakteristickou schopností jedinců s dvojí výjimečností, kteří dokážou díky svému mimořádnému nadání často kompenzovat svůj handicap. (Portešová, 2011, s. 58) Přestože mechanismus kompenzace se obvykle používá v pozitivní slova smyslu, v souvislosti s dvojitým nadáním je význam tohoto pojmu spíše dvousečný. Na jedné straně se díky kompenzaci dítě dokáže přizpůsobit školním nárokům, na druhé straně však kompenzace znesnadňuje odborníkům identifikaci handicapu nebo mimořádného nadání. (Silvermanová, 2000, In: Portešová, 2011, s. 58)

V souvislosti s kompenzací můžeme dle Baumanové, Owena a Dixona (In: Jurášková, 2006, s. 112) rozlišit 3 skupiny nadaných žáků s poruchami učení:

- **žáci nadaní s jemnými projevy poruch učení:** díky vysokým schopnostem dokážou obvykle tyto žáci na začátku školní docházky kompenzovat poruchy učení, ve vyšších ročnících ale často dochází k tomu, že díky identifikovanému nadání se od nich očekává výkon, kterému ale jejich školní výsledky neodpovídají,

- **identifikovaní jako děti s poruchami učení:** jedná se o žáky, u kterých nebylo nadání rozpoznáno díky tomu, že poruchy učení snížily jejich intelektuální výkony,
- **neidentifikovaní nadaní s poruchami učení:** u těchto žáků nebylo identifikováno ani nadání, ani poruchy učení, problémy u nich díky schopnosti kompenzace zůstávají skryty, výkony jsou odpovídající požadavkům ročníku, schopnosti se jeví přiměřené věku.

U mimořádně nadaných žáků s dyslexií dochází obvykle ke kompenzaci poruchy učení na začátku školní docházky. Dítě si obvykle ani neuvědomuje, že poruchu učení skrývá nebo překonává. Kompenzační strategie mohou celkem dlouhou dobu fungovat. Jakmile však nastane problémová situace jako např. nemoc, stres, nedostatek spánku, fungovat přestanou. Důvodem selhání tohoto mechanismu je, že k zapojení kompenzačních strategií potřebuje jedinec obrovskou dávku vnitřní energie. Když mu tato energie chybí, handicap nebo porucha se projeví, a to ve velké intenzitě. (Portešová, 2011, s. 58, 59)

3.1.2 PARADOXNÍ ŠKOLNÍ VÝSLEDKY

Paradoxní školní výsledky jsou dalším typickým projevem dvakrát výjimečných dětí. S označením „paradoxní žáci“ se můžeme setkat už u Tannenbauma. Všiml si, nadaní žáci s dyslexií často zvládají s úspěchem náročné úkoly, zatímco s jednoduchými mají potíže. (Portešová, 2009, s. 56)

Na základě výzkumů Dixona (1983), Silvermanové (2002), Westa (1997) a Mundro (2002) sestavila Portešová (2011, s. 95) přehled, který ukazuje zásadní rozpory mezi schopnostmi a handicapem těchto jedinců:

- dobré logické a abstraktní myšlení x nechápou izolovaná fakta,
- výborné porozumění textu x deficity ve čtení,
- dokážou si bez problémů osvojit náročnější učivo x chybují v učivu základním,
- jsou přemýšliví x jeví se jako duchem nepřítomní,
- výborná dlouhodobá paměť x oslabená pracovní a krátkodobá paměť,
- myslí v souvislostech x mají problém s memorováním,

- dobrá práce s vizuální představivostí x pomalejší zpracování informací prostřednictvím sluchu,
- dobré verbální schopnosti x problémy s písemným projevem, časovými limity,
- jsou citliví, intuitivní, disponují vhladem do problému x špatná organizace a plánování činností,
- tvořivé myšlení, zvědavost, jsou výborní pozorovatelé x potíže v tradičním školním prostředí,
- porozumění složitým matematickým konceptům x špatné počtářské dovednosti,
- mohou vynikat v uměleckých a technických oborech x mají potíže s učením se cizím jazykům, s předměty založenými na sluchovém učení a paměti.

3.1.3 PROBLÉMOVÉ CHOVÁNÍ

Přestože žáci s dvojitou výjimečností často vykazují paradoxní výkony, jak jsme uvedli výše, při jejich edukaci musíme brát v potaz, že se jedná o žáky mimořádně nadané, tudíž mají i odlišné edukační potřeby oproti vrstevníkům.

Nemají rádi rutinní úkoly a přestávají vnímat to, co je pro ně nezajímavé. V případě, že se nudí, projevují se obdobně jako žáci s ADHD a ve třídě často působí jako rušivý element. Proto je důležité, zamyslet se nad tím, zda je pro žáky výuka dostatečně podnětná. Projevují-li rušivé chování pouze v určitých hodinách, při určitých činnostech, v určitých situacích, zřejmě toto chování souvisí s nadáním a ne s ADHD. Nadaný žák se totiž, jakmile přijde činnost, která je pro něho zajímavá, dokáže plně ponořit do hodiny a pozornost rozhodně nepostrádá. (Stehlíková, 2018, s. 97, 98)

3.2 PROBLÉMY V EMOCIONÁLNÍ A SOCIÁLNÍ OBLASTI

Pro duševní zdraví je velmi důležité kladné sebehodnocení jedince. Odborníci z oblasti psychoterapie se shodují na tom, že příčinou mnoha psychických obtíží je nejistota ve vnímání vlastního já. Významnou část sebehodnocení tvoří školní úspěšnost. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 139)

Velká část nadaných dětí s dyslexií bohužel získává ve škole spíše negativní zkušenosti, které snižují jejich motivaci k učení a zároveň vedou k frustraci. Nadaný žák má

potřebu řešit složitější a náročnější úkoly, ale díky své poruše nedokáže tyto potřeby ventilovat, následně je naplnit a dosáhnout školního úspěchu. Důsledkem bývají závažné emoční problémy, které se mohou projevit úzkostí, vnitřním napětím, sebelítostí, nebo naopak agresí jako obranným postojem. (Portešová, 2011, s. 179) „*Neustálé vnímání a prožívání rozporu mezi vlastními schopnostmi a handicapem však řadí právě je mezi nevíce ohrožené závažnými sociálními a emocionálními problémy.*“ (Portešová, 2011, s. 178)

Z toho důvodu je nutné odklonit se od vzdělávacího paradigmatu žáků s dvojí výjimečností, které se soustředilo primárně na nápravu handicapů, poruch, a zaměřit se na rozvoj silných stránek žáka. Díky této změně poznají pocit úspěšnosti a pomůže jim i v cestě k pozitivnímu sebehodnocení. (Portešová, 2011, s. 162, 163)

Kromě potíží se sebehodnocením, mají často žáci s dvojí výjimečností i nerealistická očekávání, někdy příliš vysoká, jindy příliš nízká, mívají strach ze selhání, bývají velmi citliví na kritiku a často selhávají v sociálních vztazích. (Porterová In: Jurášková, 2006, s. 112)

Jedinci s mimořádným nadáním mají obvykle také potíže se zařazením do kolektivu, začleněním do skupiny. Kamarády si zpravidla nehledají mezi spolužáky ve třídě, ale mezi tzv. intelektovými vrstevníky, mezi jedinci s podobnými zájmy, schopnostmi. (Laznibatová, 2012, s. 276) Obdobná specifika vykazují i žáci s dvojí výjimečností. Pocit, že mezi spolužáky nepatří, je často vede ke ztrátě motivace nadále vztahy s vrstevníky udržovat, někteří se uzavírají do svého vnitřního světa. Příčinou problematických sociálních vztahů může být i jejich snížený školní výkon a nepřijetí skupinou. (Portešová, 2011, s. 186)

Vondráková (In: Havigerová, Křováčková, 2011, s. 18) upozorňuje na to, že tyto děti často popřou kvůli tomu, aby se zařadily mezi vrstevníky, své schopnosti, což může mít za důsledek, že tito žáci nebudou jako nadaní identifikováni a jejich potenciál zůstane skryt.

4 VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ S DVOJÍ VÝJIMEČNOSTÍ A LEGISLATIVNÍ UKOTVENÍ

4.1 LEGISLATIVNÍ UKOTVENÍ

Základní pravidla péče o nadané žáky v České republice udává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy prostřednictvím školského zákona a příslušných vyhlášek. Na národní úrovni je tato problematika podrobněji rozpracována v rámcových vzdělávacích programech (dále jen RVP) na úrovni preprimárního, primárního nebo sekundárního vzdělávání. V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání jsou stanovena pravidla péče o nadané, která jsou založena na zásadě individuálního přístupu a diferenciaci školního kurikula. Na úrovni školy jsou pravidla pro vzdělávání nadaných vymezena ve školním vzdělávacím programu, který vychází z RVP. (Machů, 2013, s. 27, 28)

Průlomovým dokumentem, který zanesl vzdělávání mimořádně nadaných žáků do české legislativy, je zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), který v § 17 a § 18 řeší rozšíření a urychlení výuky mimořádně nadaných žáků a vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu. (Šťáva a kol. 2012, s. 4)

Individuálnímu vzdělávacímu plánu se kompletněji věnuje vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů nadaných. (Fořtíková a kol., 2009, s. 12)

Vyhláška 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných s účinností od 1.9.2016 popisuje podrobněji způsob vzdělávání těchto jedinců a nadaní žáci jsou zařazeni mezi žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. (Machů a kol., 2016, s. 11)

Žáci s dvojitou výjimečností přímo zmíněni v těchto dokumentech nejsou. Krátkou informací o nich ale můžeme nalézt ve Věstníku MŠMT z prosince 2006, kde u popisu možností úprav vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných je uvedeno, že v souvislosti s nadáním se může vyskytnout další speciální potřeba (SPUCH,

ADHD), na což je potřeba brát ohled při identifikaci a vzdělávání těchto žáků. Druhou zmínku o žácích s dvojí výjimečností najdeme v RVP v kapitole 9, kde je uvedeno, že při vyhledávání mimořádně nadaných je potřeba brát ohled i na jedince s vývojovou poruchou učení. (Portešová, 2009, s. 38)

4.2 IDENTIFIKACE DVOJÍ VÝJIMEČNOSTI

Abychom žákovi s dvojí výjimečností mohli nabídnout vhodnou vzdělávací strategii, rozvinout jeho silné stránky, eliminovat jeho handicap, je potřeba ho nejprve identifikovat. (Portešová, 2011, s. 96) Právě identifikace žáků s dvojí výjimečností však bývá největším problémem této skupiny. Naši pozornost obvykle u žáka upoutá buď jen jeho mimořádný výkon, nebo nějaká jeho porucha, ne však obě věci společně. (Hříbková, 2009, s. 111)

Dalším problémem je, že se jedná o velmi nehomogenní skupinu a neexistuje žádný diagnostický manuál, který by přesně vymezoval symptomy a deficity těchto žáků, podle kterých by šlo určit, zda daný jedinec do této skupiny patří nebo už ne. (Portešová, 2009, s. 80)

Portešová (2011, s. 33) považuje za 3 hlavní důvody, proč nebývá dvojí výjimečnost odhalena:

- vliv mýtů, které provázejí tuto skupinu,
- nerespektování vývojového hlediska,
- nepochopení vzájemného vztahu mezi nadáním a poruchou učení a podceňování kompenzačních mechanismů.

V souvislosti s odhalováním nadaných Hříbková (2011, s. 153) rozlišuje mezi dvěma pojmy: identifikace nadaných a vyhledávání nadaných. Vyhledávání je zaměřeno na latentní talenty, na děti, které mají potenciál, aby byly zařazeny do speciálního programu péče o nadané žáky, ale zatím svůj talent pro danou oblast neprojeví. Týká se dětí předškolního či mladšího školního věku a jejím cílem je objevit jejich skrytý potenciál. Výběrem je možno označit proces, kdy vybíráme jedince již na základě jejich manifestovaných výkonů a na základě nadprůměrných výkonů jsou zařazováni do vhodných vzdělávacích programů. Jedná se převážně o děti staršího školního věku.

Diagnostika nadaného žáka by měla mít několik na sebe navazujících fází. Vzhledem k tomu, že nadání může u jedince v průběhu života ještě vzrůstat, je zároveň důležité i opakování těchto kroků. Tyto fáze mohou být označeny jako:

- prediagnostika mimořádného nadání (nominace): provádí ji obvykle rodič, učitel, případně jiná blízká osoba,
- psychologická diagnostika (potvrzení): provádí ji školské poradenské zařízení a měla by se skládat z rodinné a osobní anamnézy,
- pedagogická diagnostika: můžeme dělit na vstupní a kontrolní, vstupní diagnostika je cílená a uskutečňuje ji učitel za účelem získání co nejvíce informací o žákovi pro zpracování individuálního vzdělávacího plánu (dále jen IVP), kontrolní diagnostika slouží k vyhodnocení efektivity IVP. (Machů a kol., 2016, s. 20-21)

Diagnostické metody můžeme rozdělit na objektivní a subjektivní. U objektivních metod bývají využívány standardizované testy jako např.: IQ testy, standardizované testy výkonu, didaktické testy, testy kreativity a provádí je odborní pracovníci. U subjektivních metod posuzují schopnosti jedince lidé z blízkého okolí, jako jsou učitelé, rodiče, spolužáci, může ale dojít i k nominaci vlastní osoby. Zároveň se posuzují i výsledky činnosti jedince, úspěchy v soutěžích, olympiádách. (Fořtík, Fořtíková, 2007, s. 28-30)

Portešová (2011, s. 97) považuje za důležité zaměřit se při identifikaci dvojí výjimečnosti na tyto oblasti:

- *„intelektové schopnosti,*
- *porucha učení, procesní deficity,*
- *tvořivost,*
- *specifické schopnosti v určitých oblastech, zájmy,*
- *psychosociální, emoční charakteristiky,*
- *vnitřní motivace k učení,*
- *metakognice, vlastní způsob učení“.*

Důležitá je také brzká identifikace žáků s dvojí výjimečností. Nevhodné je oddalovat odbornou diagnostiku v časných vývojových fázích a domnívat se, že žáci své čtenářské dovednosti později doženou. Když nebude dvojí výjimečnost diagnostikována včas, nebo bude diagnostikován špatně, může způsobit pokles školní úspěšnosti, ztrátu motivace a zájmu o školu. (Portešová, 2011, s. 96)

4.3 EFEKTIVNÍ EDUKACE V SOUVISLOSTI S INTELEKTOVÝM NADÁNÍM

Jak jsme již dříve uvedli, základem efektivní práce s intelektově nadanými žáky ve škole je znalost jejich základních charakteristik, kterým pedagog přizpůsobí edukační proces. Musí brát v úvahu úroveň týkající se jejich způsobu učení a myšlení, ale i jinou úroveň pracovního tempa a výkonnosti oproti jejich spolužákům. (Laznibatová, Ostatníková In: Lechta, 2010, s. 369)

Na specifické potřeby nadaných žáků v oblasti kognitivní, ale i v oblasti sociální a emocionální je potřeba reagovat a přizpůsobit jim edukační potřeby. Důležité je, aby pravidla péče o nadané nezůstala pouze v dokumentaci školy, ale aby byla uskutečňována i v praxi, nutná je spolupráce celého pedagogického sboru, ale i spolupráce školy s dalšími institucemi a samozřejmě i spolupráce s rodiči žáků. (Machů, Kočvarová a kol., 2013, s. 28)

Na základě zkušeností se potvrdilo, že u nadaných žáků je vhodné zařadit do výuky metody, jako jsou: „*experimentování, objevování, zařazování zejména problémových a kreativních úkolů, používání nejednoznačných zadání, úkolů k přemýšlení a také úkolů s více krokovými operacemi s náročnými postupy řešení. Velmi užitečné jsou metody, kde se vyžaduje samostatná práce, úkoly bonifikované*“. Naopak rutinní postupy, časté opakování, paměťové učení, memorování a nekreativní úkoly s jednotným striktně daným přístupem se pro jejich rozvoj jeví jako neúčinné a nevhodné. (Laznibatová, Ostatníková In: Lechta, 2010, s. 369)

U žáků s dvojí výjimečností je otázka správného přístupu k efektivnímu vzdělávání ještě složitější. Portešová (2011, s. 159-161) zmiňuje, že stále ještě mnoho učitelů upřednostňuje nápravu handicapu před rozvojem potenciálu nadprůměrného žáka.

Nezřídkou dochází k nápravě např. poruchy učení na úkor rozvoje talentu. Za vhodné se považuje, prostřednictvím určitých kompenzačních prostředků a strategií pomoci žákovi zbavit se překážky, která mu brání v učení, aby mohl svou energii věnovat rozvoji mimořádných schopností.

Laznibatová (2012, s. 89) upozorňuje na problém vzdělávání nadaných žáků v běžné škole, kdy se bohužel často stává, že učitelé se podaří identifikovat mimořádně nadaného žáka, ale díky nedostatečným odborným znalostem této problematiky neví, jak s ním správně pracovat. V takovém případě obvykle takový žák dostane pouze práci navíc oproti spolužákům, nebo ho učitel nechá pomáhat slabším žákům, což je samozřejmě pro mimořádně nadaného žáka nevyhovující přístup.

Reisová, Rubanová (2005, In: Portešová, 2009, s. 126) považují za základní vzdělávací možnosti nadaných žáků s poruchami učení tyto:

- intervence v rámci školy,
- obohacování,
- akcelerace,
- speciální programy určené pouze pro žáky s dyslexií,
- mimoškolní možnosti vzdělávání nadaných žáků (rezidenční programy, vzdělávání formou tuteurského systému, e-learning).

4.4 ÚPRAVA OBSAHU VZDĚLÁVÁNÍ

Vhodný vzdělávací program by u žáků s dvojitou výjimečností by se měl řídit tím, že se jedná o skupinu žáků, která má vzdělávací potřeby žáků mimořádně nadaných, ale i žáků např. se specifickými poruchami učení, ADHD apod.

Za vhodné edukační strategie jsou proto považovány ty, které se zaměřují na rozvoj schopností (podnětné vzdělávací prostředí, využití abstraktního myšlení, tvořivosti, náročnější úkoly, práce s analýzou, syntézou, evaluací). V souvislosti s poruchou nebo handicapem by měl mít žák možnost přizpůsobení přístupu k učení (nabídnutí kopií učebních materiálů, používání notebooků, delší časová dotace), kompenzační strategie (návěky vhodných učebních postupů, komunikace, organizace času) a intervenční

strategie (dovednosti ve vztahu k deficitu nebo ke schopnostem). (Maker a Nielson, 1996, In: Portešová, 2011, s. 164, 165)

V souvislosti se specifickými požadavky na kurikulum pro nadané žáky, je nutno, aby došlo k modifikaci obsahu výuky. Učivo se na základě toho akceleruje a obohacuje. (Machů, Kočvarová a kol., 2013, s. 35)

4.4.1 AKCELERACE

Akcelerace by měla žákovi umožnit rychlejší postup ve vzdělávání. Jejím pozitivem je nabídnutí žákovi adekvátní úrovně edukace bez ohledu na věk či ročník studia, vynechání bezpředmětného opakování již osvojeného učiva, drilu, monotónní práce. Umožňuje setkávání se s intelektovými vrstevníky. (Fořtík, Fořtíková, 2007, 46)

Mezi její neznámější formy patří:

- předčasný nástup do školy,
- započetí školní docházky druhým ročníkem,
- přeskokování ročníků,
- ukončení výuky předmětu za kratší dobu,
- docházka na výuku předmětu do vyššího ročníku,
- edukace dle individuálního vzdělávacího plánu,
- systém volitelných předmětů. (Hříbková, 2007, s. 56).

Akceleraci můžeme ještě členit na vnitřní a vnější. Při vnitřní akceleraci zůstává žák ve své třídě a urychluje se u něho obsah vzdělávání tím, že se sníží opakování, jednoduché a známé části učiva se přeskochí. V čase, který se tím získá, je žákovi nabízeno učivo, ke kterému se spolužáci dostanou s časovým odstupem. (Machů, Kočvarová a kol., 2013, s. 35).

Druhou možností akcelerace je tzv. „přeskočení“ ročníku. Zde však narážíme na problém, že přestože v určitých oblastech jsou nadaní oproti vrstevníkům výrazně napřed, existují i oblasti, kde je jejich vývoj opožděný, což může vést k sociálně-emocionálním problémům, k potížím v komunikaci. Proto tento způsob akcelerace není příliš vhodný. (Cihelková, 2017, s. 15) S tímto názorem souhlasí i Fořtík, Fořtíková

(2007, s. 47). Portešová (2011, s. 173) také nepovažuje přeskočení ročníku u žáků s dvojitou výjimečností za příliš vhodné a upozorňuje, že vždy je potřeba řádně zvážit individuální hledisko každého jedince.

Lepší variantou je akcelerace předmětová, kdy nadaný žák odchází na hodiny předmětu, ve kterém vyniká, do vyššího ročníku, jinak zůstává se svými spolužáky v kmenové třídě. (Cihelková, 2017, s. 15)

Ani Machů a Kočvarová (2013, s. 36) nepovažují volbu akcelerace jako hlavního edukačního programu za příliš vhodnou. Problém vidí v tzv. „nálepkování“ nadaných žáků, ale i v tom, že nerespektuje principy inkluzivní pedagogiky. Tato forma by podle nich měla být zvolena až v případě, že by selhala možnost vnitřní diferenciací ve formě obohacení.

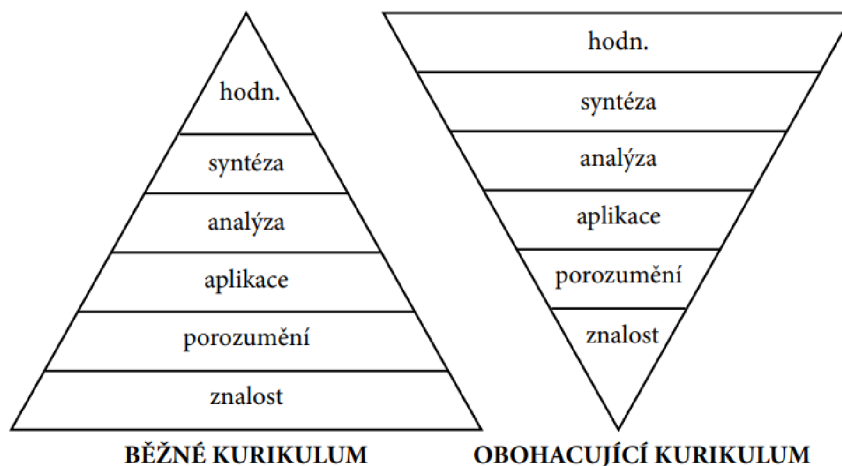
4.4.2 OBOHACENÍ

Forma obohacení by měla pomoci nadanému žákovi rozšířit si a prohloubit učivo nad rámec běžných osnov. Žák se v tomto případě účastní vyučování ve své kmenové třídě. (Machů, Kočvarová a kol., 2013, s. 36)

Zde můžeme najít 2 techniky. Obohacení horizontální, kdy nadaní žáci dostávají úlohy na stejné úrovni jako spolužáci, ale ve větším množství, což často vede nadané žáky ke ztrátě motivace. Horizontální způsob obohacení není příliš vhodným postupem, může způsobit to, že žák vnímá takový úkol navíc spíše jako trest za svoji rychlost a aktivitu. (Machů, Kočvarová a kol., 2013, s. 37)

Pro nadané je vhodný způsob vertikálního obohacení, kdy dostávají úkoly na vyšší úrovni Bloomovy taxonomie kognitivních cílů. (Mesárošová, 1998, In: Machů, Kočvarová a kol., 2013, s. 36, 37) Při výuce nadaných je vhodné aplikovat zejména úlohy, které rozvíjí vyšší úroveň myšlení (analýzu, syntézu a hodnocení). Na pyramidě níže můžeme vidět srovnání kurikula vhodného pro běžného žáka a pro žáka mimořádně nadaného. (Wallace, 2006, In: Machů, Kočvarová a kol., 2013, s. 40)

Obrázek 4: Srovnání mezi běžným a obohacujícím kurikulem

Zdroj: Wallace, 2006, In: Machů, Kočvarová a kol., 2013, s. 40

4.5 PŘIZPŮSOBENÍ VZDĚLÁVACÍHO PŘÍSTUPU A VYTVOŘENÍ VHODNÉHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU

Jaký způsob vzdělávání je tedy vhodný pro žáky, kteří vynikají a selhávají zároveň? Portešová (2011, s. 162-164) považuje za nutné změnit vzdělávací přístup v následujících místech:

- posunout se od nápravy handicapů k rozvoji talentu, protože právě pro skupinu žáků s dvojí výjimečností je velmi důležité poznat, že mohou být ve škole úspěšní,
- pomoci žákovi, aby porozuměl svým schopnostem i handicapům, důležité je, aby žák dokázal reálně zhodnotit své schopnosti a stanovit si reálné vzdělávací cíle,
- přestat se soustředit na naplnění požadovaného minima a snažit energii věnovat k dosažení maxima, potřeba je zejména přehodnotit nároky na vzdělávání těchto žáků, neklást důraz na vynikající výkony v oblastech, kde díky svému handicapu selhávají, ale pomoci rozvinou potenciál v místech kde excelují.

Zároveň je potřeba zvolit takový vzdělávací program, který bude vycházet ze schopností žáka, z toho, že chápe v souvislostech, že dokáže nové informace propojit s již nabytými znalostmi, zkušenostmi z různých oblastí. Měla by se zohlednit i schopnost abstraktní uvažování těchto žáků, tvořivost, důraz by se měl klást na náročnější úkoly, metody zkoumání a objevování, tvořivé myšlení. Nevhodné je memorování, mechanické opakování látky, drill. Žák by měl mít možnost používat s ohledem na své znevýhodnění vhodné kompenzační pomůcky, aby je mohl své potíže eliminovat a soustředit se na náročnější úkoly. Rovněž je potřeba myslet i na sociální a emocionální hledisko a vytvořit takový vzdělávací systém, kde budou oceněny i respektovány odlišnosti žáka, rozvíjeny pozitivní vrstevnické vztahy, žák se naučí porozumět svým schopnostem i handicapům a v případě potřeby mu bude nabídnuta pomoc a pozitivní zpětná vazba. (Portešová, 2011, s. 174-176)

5 SHRNU TÍ PROBLEMATIKY A PŘEDSTAVENÍ VYBRANÝCH AKTUÁLNÍCH VÝZKUMŮ A PROJEKTŮ

Cílem teoretické části bakalářské práce bylo zmapovat problematiku žáků s dvojí výjimečností se zaměřením na problémové oblasti, které souvisí s jejich edukací. Na základě informací získaných z odborných zdrojů můžeme konstatovat, že příčinou potíží při vzdělávání této skupiny žáků je právě souběh nadání a handicapu, který je charakteristickým znakem této skupiny. Souběh nadání a handicapu často brání nejen efektivnímu vzdělávání těchto žáků, ale i jejich identifikaci.

První problém vzniká obvykle už při jejich nominaci. Často se stává, že nedojde k odhalení dvojí výjimečnosti v souvislosti s paradoxními výkony, které díky přidruženému znevýhodnění vykazují. Identifikaci může bránit ale i mimořádné nadání, díky němuž tito žáci někdy dokážou kompenzovat své nedostatky. Další problém nastává při volbě vhodné edukace. Současný vzdělávací systém je stále ještě více zaměřen na nápravu poruch než na rozvoj schopností a pedagogové se obvykle také prvotně zaměřují na deficity žáka, místo toho, aby poukázali na jeho silné stránky.

Přestože problematika nadaných žáků se posledních letech dostává více do popředí zájmu odborníků i laické veřejnosti, mimořádně nadaný žák byl zařazen mezi žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a touto problematikou se zabývá celá řada státních a nestátních organizací, mezi něž patří např.: Mensa Česká republika, nadační fond Quido, Národní pedagogický institut ČR, Centrum rozvoje talentovaných žáků, problematice žáků s dvojí výjimečností není stále ještě věnován dostatek pozornosti. V České republice se problematice dvojí výjimečnosti asi nejvíce věnuje Šárka Portešová, která působí na Institutu výzkumu dětí, mládeže a rodiny na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Je autorkou řady odborných knih na toto téma, provádí výzkum a poskytuje poradenství nadaným dětem, jejich rodičům i učitelům. Svůj zájem soustředí zejména na skupinu mimořádně nadaných žáků s dyslexií.

V souvislosti s naší problematikou můžeme zmínit studii nadačního fondu QUIDO, která se zabývala identifikací mimořádně nadaných žáků. Cílem studie bylo srovnat

počet diagnostikovaných mimořádně nadaných žáků ve věku 3-15 let v České republice k 31.12.2019 s daty, které vymezil na Český statistický úřad na základě věkového složení obyvatelstva, procentuálního zastoupení nadaných jedinců v populaci a dalších demografických údajů. Dle výpočtu Českého statistického úřadu by se ve skupině dětí ve věku 3-15 let mělo nacházet přibližně 220 000 nadprůměrně a mimořádně intelektově nadaných dětí a z tohoto celku by mělo být přibližně 44 000 dětí mimořádně nadaných. Dle informací z Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy bylo však k tomuto datu diagnostikováno pouze 2 244 nadaných žáků, ze kterých bylo pouze 894 žáků označeno za mimořádně nadané. (QUIIDO, online, 2022-01-11)

Na znepokojivou situaci ohledně identifikace nadaných se zaměřili i na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. V souvislosti s vyhledáváním nadaných vytvořili speciální test, kterým chtějí podchytit, zda se ve čtvrtém ročníku základní školy nevyskytují žáci, kteří by mohli být označeni jako nadaní. Vedoucí výzkumného projektu je výše zmiňovaná Portešová. Invenio je moderní diagnostický systém testování, kdy zábavnou formou pomocí jednoduchých videoher je možno zjistit profil schopností testovaných žáků. Pilotní projekt probíhá na jihomoravských školách. (Dušková, online, 2022-01-11)

Zajímavým projektem Masarykovy univerzity byla v roce 2018 studie, která měla za cíl zjistit, zda učitelé základních škol rozpoznají souběh mimořádného nadání a dyslexie na základě předloženého popisu fiktivního žáka. Tato studie měla zároveň za cíl také zjistit, jakým způsobem by pedagogové přizpůsobili způsob vzdělávání vůči tomuto žákovi a jaké další proměnné by mohly ovlivnit jejich přístup. Průzkumu se účastnilo celkem 184 učitelů 1. stupně základních škol. Výzkumným šetřením bylo zjištěno, že pro učitele je obtížné akceptovat souběh intelektového nadání a dyslexie. Zároveň bylo shledáno, že učitelé mají tendenci soustředit se zejména na oblasti, kde žák selhává. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že problematice dvojí výjimečnosti je potřeba věnovat větší pozornost už při vzdělávání budoucích učitelů na vysokých školách, ale i v rámci dalšího vzdělávání pedagogů. (Němcová, online, 2022-01-11)

V dané oblasti bude představen výzkum v praktické části bakalářské práce.

PRAKTICKÁ ČÁST

6 VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKA S DVOJÍ VÝJIMEČNOSTÍ NA BĚŽNÉ ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Výzkumy v oblasti nadaných žáků jsou velmi aktuální. Naše výzkumné šetření se týká nejenom nadaných žáků, ale zároveň i žáků s dvojí výjimečností. Jedná se o skupinu žáků, která díky souběhu mimořádného nadání a určité poruchy či handicapu potřebuje přizpůsobit vzdělávací podmínky tak, aby nedocházelo k jejich selhávání ve školním prostředí.

6.1 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jakým způsobem jsou vzdělávání žáci s dvojí výjimečností na běžné základní škole a zda je výuka přizpůsobena jejich speciálním vzdělávacím potřebám.

Na základě stanoveného cíle výzkumu byly zvoleny následující výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1: Je u žáků s dvojí výjimečností brán na běžné základní škole dostatečný ohled na jejich speciální vzdělávací potřeby?

Výzkumná otázka č. 2: Dokáže běžná základní škola naplnit očekávání rodičů dítěte s dvojí výjimečností ohledně jeho vzdělávání?

Výzkumná otázka č. 3: Mají učitelé běžné základní školy teoretické a praktické zkušenosti, aby dokázali rozvíjet u žáka s dvojí výjimečností mimořádné nadání?

6.2 VÝZKUMNÁ METODIKA

Výzkumné šetření bylo realizováno prostřednictvím kvalitativních i kvantitativních výzkumných metod.

Výhoda kvalitativního výzkumu tkví zejména v tom, že případ zkoumáme v celé jeho šíři, že nezůstáváme pouze na povrchu zkoumané skutečnosti, ale že sledujeme vývoj případu, proč se daný fenomén objevil. Na druhou stranu u tohoto typu výzkumných

metod může dojít k tomu, že budeme ovlivněni subjektivním dojmem, často zde vzniká i problém se zobecňováním. (Hendl, 2005, s. 53)

„Kvantitativní výzkum využívá náhodné výběry, experimenty a silně strukturovaný sběr dat pomocí testů, dotazníků nebo pozorování. Konstruované koncepty zjišťujeme pomocí měření, v dalším kroku získaná data analyzujeme statistickými metodami s cílem je explorovat, popisovat, případně ověřovat pravdivost našich představ o vztahu sledovaných proměnných.“ (Hendl, 2005, s. 46)

K získání odpovědí na výzkumné otázky byla vytvořena **případová studie** žáka s dvojí výjimečností a provedeno **dotazníkové šetření** u učitelů základní školy, kam dochází žáci s dvojí výjimečností.

Specifikem případové studie je, že velmi detailně popisuje jeden nebo několik málo případů. O sledovaném respondentovi je shromážděno velké množství dat a cílem je podchytit případ komplexně v celé jeho šířce. Vychází se zde z toho, že pečlivým prozkoumáním jednoho případu, lépe porozumíme případům jiným. Na konci případové studie je možno srovnat sledovaný případ s případy jinými. (Hendl, 2005, s. 104)

Sběr dat pro její vytvoření byl proveden prostřednictvím následujících technik:

- **Analýza dokumentů:** Výhodou této metody je, že se dostaneme k informacím, které bychom jiným způsobem těžko získali, zároveň však u této metody nedochází k subjektivnímu zkreslení, jako se může stát např. u rozhovoru nebo při pozorování. (Hendl, 2005, s. 132) K získání dat pro výzkum jsme pracovali s dokumenty, které nám poskytlo školní poradenské pracoviště (ŠPP). Jednalo se o zprávy z PPP, IVP žáků, zprávy o hodnocení žáků školou a podklady vztahující se ke vzdělávání daných žáků.
- **Nestrukturované interview s matkami žáků s dvojí výjimečností:** Interview je metoda velmi podobná dotazníku, používá se zpravidla tam, kde hledáme bezprostřední, osobní, důvěrné odpovědi. Interview je postaveno na interpersonálním vztahu. Nestrukturované interview umožňuje respondentovi úplnou volnost odpovědí, díky kterým se můžeme dostat k zcela novým, někdy i nepředpokládaným informacím. (Gavora, 2000, s. 110, 111) Pro interview jsme si předem připravili 7 základních otázek (Příloha A), které byly v průběhu

interview ještě rozšířeny o další doplňující otázky. Setkání se uskutečnila v budově školy vždy jednotlivě s každou informantkou.

- **Přímé pozorování:** Při tomto typu pozorování sleduje pozorovatel průběh činností osobně. Ve školním prostředí je obvykle nejvhodnější místo pro pozorování v rohu učebny, kde má pozorovatel dobrý přehled, ale zároveň neruší svou přítomností pozorované osoby. (Gavora, 2000, s. 78) Přímé pozorování jsme uskutečnili účastí ve výuce sledovaných žáků i účastí ve třídě v průběhu přestávek. Cílem pozorování bylo sledovat vzájemnou interakci žáka a učitele a to, jakým způsobem dochází k podpoře žáků v souvislosti s jejich nadáním i v souvislosti s jejich deficitem.

Pro **dotazníkové šetření** jsme vytvořili online dotazník (Příloha B), který se skládal z 11 otázek. 7 otázek bylo uzavřených, 4 otázky polouzavřené, 2 otázky byly s možností vícenásobné volby. Dotazník byl určen pro 54 učitelů základní školy, kterou navštěvují žáci s dvojí výjimečností.

Dotazník je řazen mezi nejčastější metody pro získávání údajů. Slouží k hromadnému zjišťování údajů a jeho výhodou je, že získáme velké množství informací v krátkém časovém období. (Gavora, 2005, s. 99)

6.3 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU

Výzkumné šetření se vztahovalo k jedné konkrétní základní škole a výběr výzkumného vzorku byl záměrný. Účastníky šetření se stali žáci s dvojí výjimečností, kteří tuto školu navštěvují. Jednalo se o žáka 4. ročníku ZŠ se souběhem mimořádného nadání, ADHD a se sociální nezralostí, druhým sledovaným byl mimořádně nadaný žák 8. ročníku ZŠ s dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem a s lehkou formou dyslexie. Výzkumu se zároveň zúčastnily matky daných žáků a učitelé 1. a 2. stupně této školy. Z celkového počtu 54 oslovených pedagogů se zúčastnilo dotazníkového šetření 26 respondentů.

6.4 CHARAKTERISTIKA MÍSTA ŠETŘENÍ

Jako místo výzkumného šetření byla zvolena běžná základní škola. Škola vznikla v roce 1993 sloučením dvou základních škol založených v roce 1973, které se nacházely

v bezprostřední blízkosti vedle sebe. Jedná se o sídlištní školu s oběma stupni vzdělávání a v době výzkumu ji navštěvovalo 849 žáků, kteří byli rozděleni do 33 tříd. Z tohoto počtu žáků bylo školským poradenským zařízením diagnostikováno 23 žáků jako nadaných a 3 žáci jako mimořádně nadaní, z nichž 2 žáci patřili do skupiny žáků s dvojitou výjimečností.

Pedagogický sbor tvořilo 54 učitelů, 15 vychovatelek, 18 asistentů pedagoga. Poradenské služby školy zajišťuje výchovná poradkyně a metodička prevence, které působí v rámci školy. Škola zároveň spolupracuje s odborníky ze školských poradenských zařízení.

Základní filozofií školy je být školou přiměřeně inkluzivní a podporovat vzdělávací příležitosti pro všechny skupiny žáků. Ve veřejných informacích o škole nalezneme zprávu, že kromě žáků hlavního vzdělávacího proudu má škola zkušenost se vzděláváním žáků nadaných, se žáky s různými poruchami a znevýhodněním i se žáky-cizinci.

Škola vytvořila vlastní vzdělávací program DOBRÝ START do života, který je v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání. Jeho myšlenkou je, že žádné dítě nesmí být opomenuto, nesmí zůstat samo na své problémy a všem žákům by měly být poskytnuty rovné vzdělávací příležitosti na úrovni jejich individuálních potřeb a nároků.

Pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami škola organizuje hodiny speciálně pedagogické péče zaměřené na reedukaci specifických poruch učení a hodiny pedagogické intervence, kde jsou u žáků podporovány oblasti, ve kterých v souvislosti s výukou selhávají. U všech žáků je zde podporováno jazykové nadání rozšířenou výukou cizích jazyků. Zvýšenou dotací hodin je podporována i výuka informatiky a komunikačních technologií. Škola uvádí, že podporuje nadané žáky, že se snaží podchytit a rozvíjet jejich schopnosti a že jsou upraveny jejich metody vzdělávání.

Škola se na základě prvotních zkušeností rozhodla nepodporovat vytváření tzv. elitních tříd. Prosazuje myšlenku, že pro správný budoucí osobnostní rozvoj je vhodné, aby se žáci různých kategorií vzdělávali společně se svými vrstevníky. Podporuje však cestu

vnitřní diferenciaci, kdy se žáci ze stejných ročníků na hodiny cizích jazyků dělí podle svých schopností a pokročilosti.

6.5 PRŮBĚH A ČASOVÁ ORGANIZACE SBĚRU DAT

Výzkumné šetření probíhalo v období od září 2021 do ledna 2022. Před zahájením samotného výzkumu došlo k oslovení zákonných zástupců obou žáků s dvojitou výjimkou, byl jim nastíněn plán výzkumného šetření a byli požádáni o souhlas s jeho realizací. Na základě podpisu souhlasu se zapojením do výzkumu (Příloha C) byl v září 2021 započat sběr dat pro plánovaný výzkum.

V září 2021 se po předchozí domluvě proběhla v budově školy interview s matkami žáků. Vycházeli jsme ze 7 základních otázek, které jsme si předem připravili. Se souhlasem informantek byla interview nahrávána na mobilní telefon a následně došlo k přepisu záznamu do písemné formy.

Přímé pozorování žáků probíhalo od září do prosince 2021 účastí na jejich výuce i účastí ve třídě v průběhu přestávek. Probíhalo vždy po předchozí domluvě s učiteli daného předmětu a bylo zaměřeno na průběh výuky a na sledování plnění podpůrných opatření v souvislosti s rozvojem nadání a podpory slabých stránek žáků. Záznam probíhal formou psaných poznámek do záznamového deníku.

Dokumenty, které se týkaly anamnestických dat žáků (zpráva z PPP, IVP, zpráva o hodnocení žáka a podklady vztahující se ke vzdělávání žáků) nám byly poskytnuty k nahlédnutí od školním poradenským pracovištěm.

V lednu 2022 proběhlo dotazníkové šetření určené pro učitele sledované školy. Byl vytvořen online dotazník, který se skládal z 11 otázek, z nichž 7 otázek bylo uzavřených, 4 otázky polouzavřené, 2 otázky byly s možností vícenásobné volby. Dotazník byl distribuován 54 respondentům prostřednictvím elektronické pošty. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 26 respondentů, což tvořilo 48% z dotázaných respondentů.

7 PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 1

Chlapec č. 1

Věk: 10 let

Diagnóza: mimořádné nadání, ADHD, potíže v sociální oblasti

Rodinná anamnéza

Chlapec pochází z úplné rodiny. Otcí je 44 let, má vysokoškolské vzdělání, pracuje jako vysokoškolský učitel matematiky. Matce je 43 let, má vysokoškolské vzdělání, pracuje jako analytička v bance. Do rodiny patří ještě chlapcova sestra, 8 let, která navštěvuje 2. ročník základní školy. Se sestrou má chlapec dobrý vztah.

Všichni žijí společně v bytovém domě v blízkosti školy. Rodina funguje jako celek dobře. Společně tráví volný čas, věnují se turistice, sportují. Otec sdílí se synem zájem o matematiku a informativní a výpočetní techniku.

Osobní anamnéza

Chlapec se narodil jako první dítě. Těhotenství matky probíhalo v prvním a druhém trimestru v normě, ve třetím trimestru přestal plod prospívat, ve 32. těhotenství byl proveden porod císařským řezem. Novorozenec vážil 960 g. Po porodu se objevila novorozenecká žloutenka. Vzhledem k nízké porodní váze byl vyživován sondou a přibližně měsíc a půl strávil v inkubátoru.

I přes počáteční potíže byl psychomotorický vývoj dítěte v období 1. roku v normě, kvůli předčasnému porodu cvičil Vojtovu metodu. V 9 měsících začal sedět, ve 13 měsících chodit. První slova začal vyslovovat v roce, byl naprosto zdravý.

Mateřskou školu začal navštěvovat ve 3 letech, měl potíže s adaptací na nové prostředí, s navazováním vztahů s vrstevníky, objevily se u něho problémy v oblasti chování. Před započítím školní docházky bylo provedeno vyšetření školní zralosti.

Do 1. ročníku nastoupil v 6 letech do běžné základní školy v blízkosti bydliště. Od počátku školní docházky byly u žáka pozorovány nadprůměrné rozumové schopnosti. Obdobně jako nástup do mateřské školy i počátek školní docházky provázely potíže s adaptací na nové prostředí. Chlapec měl potíže v sociální oblasti, problémy s pozorností a chováním. V listopadu 2018 byl PPP diagnostikován jako mimořádně nadaný žák, který má zároveň potíže s pozorností a sociální nezralostí. Ve škole je vzděláván podle IVP.

V současné době chlapec navštěvuje 4. ročník stále stejné základní školy. Při vyučování vykazuje projevy mimořádného nadání a přetrvávají u něj potíže s pozorností, chováním a vrstevnickými vztahy.

Školní anamnéza

Při vyšetření školní zralosti v březnu 2018 bylo u chlapce prokázáno nadprůměrné rozumové nadání. Vzhledem k emoční nezralosti a k problémům v sociální oblasti byl rodičům doporučen odklad školní docházky. Doporučení rodiči nebylo akceptováno. V září 2018 nastoupil chlapec do 1. ročníku běžné základní školy. V souvislosti s potížemi s adaptací na školní prostředí (potíže se vztahy se spolužáky, problémy s pozorností, potíže při samostatné práci) byla na konci října 2018 z podnětu třídní učitelky svolána schůzka, které se zúčastnili žákovi rodiče, všichni žákovi pedagogové, výchovná poradkyně, vychovatelka ze školní družiny a psycholog z PPP. Na základě této schůzky psycholog doporučil rodičům pro syna psychologickou intervenci zaměřenou na sociální a emoční rozvoj, odbornou literaturu a podrobnější vyšetření chlapcova intelektu v PPP.

V listopadu 2018 proběhlo pozorování žáka psychologem z PPP ve výuce a následovalo komplexní vyšetření v PPP, na základě něhož byl chlapec diagnostikován jako mimořádně nadaný žák, který má zároveň potíže s pozorností a sociální nezralostí. Škole bylo doporučeno jeho zařazení do 4. stupně podpůrných opatření, vypracování individuálního vzdělávacího plánu a zajištění personální podpory asistentem pedagoga ve všech vyučovacích předmětech i při jeho pobytu ve školní družině.

ŠPZ zároveň doporučilo vzdělávací proces žáka upravit následovně: dostatečně motivovat žáka ke školní práci zadáváním úkolů, které budou odpovídat výši jeho intelektových předpokladů, podporovat rozvoj sociálních dovedností, posilovat emoční inteligenci, posilovat schopnost soustředit se, respektovat pomalejší pracovní tempo. Na základě doporučení PPP byl pro žáka sestaven individuální vzdělávací plán, podle kterého má být od 14.12.2018 realizována výuka všech vyučovacích předmětů.

Doporučená podpůrná opatření:

Podpůrná opatření vztahující se k mimořádným intelektovým schopnostem: přizpůsobení metod výuky tak, aby se rozvíjelo myšlení žáka, jeho tvořivost a intelektové schopnosti. Obohacování učiva nad rámec běžné výuky, využívání vhodných didaktických pomůcek, alternativních učebnic, encyklopedií, nabízení projektových úkolů, stimulování procesů objevování, vyhledávání dalších souvislostí, vazeb, které dané výukové téma nabízí.

Podpůrná opatření vztahující se k posílení sociální oblasti: podpora rozvoje sociálních dovedností, posilování emoční inteligence. Oceňování i drobných pokroků ve správném chování vůči ostatním dětem.

Podpůrná opatření týkající se poruchy pozornosti: podporování schopnosti soustředit se, práce v kratších časových intervalech, častější střídání činností, respektování pomalejšího pracovního tempa a oslabené pozornosti, při odklonu pozornosti poskytnutí bezprostřední a citlivé zpětné vazby, zařazování relaxačních chviliek při neklidu a nesoustředěnosti, dopřání pohybového uvolnění. Pracovní tempo je potřeba přizpůsobit aktuálnímu stavu.

Důležitou roli při posilování slabých stránek žáka má **asistent pedagoga**, který má být přítomen ve třídě v průběhu celého vyučování i při pobytu ve školní družině. Má za úkol podporovat u žáka schopnost soustředit se, pomoci udržovat žákovi pořádek na lavici a tím eliminovat rušivé vlivy, umožnit mu relaxační přestávku při únavě, kolísání pozornosti, podporovat a pomáhat při navazování vztahů se spolužáky a spolupráci s nimi, podporovat vhodné chování žáka, respektování pravidel, pomoci mu vnímat a regulovat emoce.

V prosinci 2020 byl u žáka IVP rozšířen v souvislosti s podporou nadání o akceleraci vzdělávání formou umožnění výuky matematiky ve vyšším ročníku.

Z výše uvedených doporučených podpůrných opatření jsme vycházeli při pozorování žáka i při sestavování otázek pro dotazníkové šetření.

Data získaná na základě interview s matkou žáka

Co ovlivnilo volbu školy pro vzdělávání Vašeho dítěte?

V informacích o škole jsme četli, že umějí pracovat s nadanými dětmi a doufali jsme, že je to pravda. Zároveň jsme chtěli, aby měl syn kolem sebe kamarády z blízkého okolí, protože v tak nízkém věku nám připadalo důležité rozvíjet i jeho sociální dovednosti, které jsou u něj spíše slabší. S dětmi ze své školy se tak mohl vídat každé odpoledne na hřišti, což by v případě dojíždění do nějaké speciální školy nebylo možné.

Splnila škola očekávání ohledně způsobu vzdělávání Vašeho dítěte?

Po zkušenosti s touto školou pevně doufám, že se syn dostane na osmileté gymnázium, i když přechod na jinou školu pro něj určitě nebude snadný. Bylo by mi líto talent a chuť k učení zabít nevhodným přístupem školy a omezenou schopností učitelů s ním nějak víc pracovat.

Kdybyste se současnými zkušenostmi se školou stáli opět před rozhodnutím, zda tuto školu pro Vaše dítě zvolit, jak byste se rozhodli?

Kdybych věděla, jak bude docházka probíhat, kolik učitelů a jakých se u něj vystřídá, zvažovala bych nejspíš nástup do jiné školy už od první třídy, ale dopředu to bohužel nikdo neví.

Myslíte si, že škola, kterou Váš syn navštěvuje, dokáže dostatečně rozvinout jeho mimořádné schopnosti?

Nedokáže. Měly by být obohaceny i ostatní předměty, nejen matematika, ale téměř nejsou. I matematika je vlastně obohacena jen přestupem do vyššího ročníku. Syn se tam se učí stejné věci jako ostatní páťáci. Také v předmětu informatika a výpočetní technika je syn mnohem napřed. Umí sám programovat ve Scratchi, Snapu, Javě, ale ve výuce se zatím programování jako takové moc neprobírá. Za pokrok považují, že v letošním roce dostal notebook se softwarem, který někdy využívá ve výuce informatiky a přírodovědy. Co se týká dalších metod, v první a druhé třídě syn často četl ve škole nějaké encyklopedie, nebo si dělal nějaké úkoly, ale nikdo mu je neopravoval. Žádný systém v tom nebyl a ani žádný konkrétní cíl a plán, kam by se výuka měla ubírat, nikdo neřešil, jestli splnil, co se plánovalo. Ve třetí třídě s ním dělala paní asistentka angličtinu, protože je na ní dobrá. Matematiku se synem nikdo od první do třetí třídy neřešil. Ve třetí třídě plánování a výběr úkolů navíc z matematiky nechala učitelka na paní asistentce, nakonec jsme rezignovali a syn se věnoval s paní asistentkou aspoň angličtině, to ho bavilo.

Myslíte si, že škola, kterou Váš syn navštěvuje, dokáže dostatečně reagovat podpůrnými opatřeními na deficit Vašeho potomka?

V 1. a 2. třídě jsme měli problém s tím, že paní učitelka příliš nedokázala pracovat se synovou poruchou pozornosti, dostával stále poznámky, byl kárán. Změnou učitelky se ve třetí třídě situace výrazně zlepšila. Myslíme, že vždy záleží na přístupu konkrétního pedagoga. Ohledně toho, jak se pracuje s ADHD nemáme se školou problém. Hodně synovi pomáhá také paní asistentka a není to jen s poruchou pozornosti, ale i v oblasti socializace.

Co se Vám jeví za největší problém při vzdělávání Vašeho syna?

Zatím se nám nepodařilo spolupracovat s učitelem, který by měl plán, jak se synem pracovat v dlouhodobém horizontu a dával jemu i nám zpětnou vazbu ohledně jeho výkonů v práci, kterou by měl dostávat navíc. Pokud nějakou takovou práci dostával, často bylo na asistentce, aby s ním vybírala a vyhodnocovala úkoly, na kterých

pracoval. Myslíme, že to není v její kompetenci. Dlouhodobě řešíme, že úkoly, které by mohly trochu prohloubit jeho znalosti, může dělat až poté, co udělá všechny ostatní, i když jde jen o opakování již zvládnutého. Častým argumentem, proč nejít víc do hloubky, je, že někdy dělá chyby a při zápisu je pomalý. Chyby ale dělá z nepozornosti a nesouvisí s obtížností úloh. Pořád dokola musíme učitelům vysvětlovat, že je schopen rychle pochopit učivo i vyšších ročníků, jen je pomalejší ve psaní, někdy dělá chyby z nepozornosti, proto nedosahuje někdy takových výkonů, jaké se od něj očekávají. Někdy máme pocit, že přítomnost takového dítěte ve třídě učitele spíše obtěžuje a ruší mu zaběhnutý systém výuky. Proto jsme už částečně rezignovali a doufáme, že to bude lepší na gymnáziu.

Máte nějaké návrhy, co byste chtěla změnit při vzdělávání Vašeho dítěte?

Uvítali bychom, aby se více učitelé věnovali problematice nadaných. Bylo by dobré, kdyby měli nějakou podporu krajského koordinátora pro nadané děti a kdyby existovaly nějaké materiály a návody, které by mohli učitelé v této situaci využívat. Navíc je potřeba, aby měl učitel nějaké zkušenosti s podobnými žáky a byl opravdu zapálený do výuky a ochotný s takovým žákem dělat něco navíc, protože to samozřejmě vyžaduje větší přípravu.

Doplňující data získaná na základě interview

Kromě odpovědí na předem připravené otázky, jejichž doslovný přepis jsme uvedli výše, jsme při interview získali ještě další doplňující data ohledně žáka, která můžeme shrnout následně:

Zvláštní schopnosti rodiče pozorovali u chlapce již útlém věku. Ve dvou letech se naučil písmena abecedy, ve čtyřech letech dokázal číst. Rád poslouchal čtený text, všechny informace přímo „nasával“. O vše se zajímal do hloubky. Chtěl, aby s ním rodiče diskutovali komplikovaná témata jako smrt, náboženství, existence boha, jaderné elektrárny. Měl rád čísla, vše rád porovnával.

Do mateřské školy nastoupil ve třech letech, jeho adaptaci dle matky ovlivnilo vystřídaní několika učitelek v rámci jeho třídy, začaly se u něho objevovat problémy

s chováním. Před nástupem do školy uměl číst, počítat do 100, psát tiskacími písmeny, navštěvoval vědecký kroužek.

Při vyšetření školní zralosti mu byl i přes jeho mimořádné schopnosti doporučen odklad školní docházky kvůli jeho problematickému chování. Odklad rodiče vzhledem k nadání nepovažovali za vhodný, a proto chlapec nastoupil v 6 letech do prvního ročníku běžné základní školy, která se nacházela v blízkosti jeho bydliště. Za paradox k návrhu odkladu školní docházky matka považuje, že po nástupu do 1. třídy byl chlapci třídní učitelkou v souvislosti s jeho nadprůměrnými intelektovými schopnostmi doporučen přestup do ročníku vyššího. Rodiče o tuto změnu vzhledem k nižším sociálním schopnostem dítěte a potížím se psaním neprojevili zájem.

Chlapec do 1. ročníku základní školy nastupoval s velkým očekáváním, bohužel záhy po nástupu byl zklamaný, protože vše, co se učili, již znal. Nedostával žádné nové podněty, při vyučování se nudil, dostával neustále poznámky za své chování. Chlapec si podle matky často vůbec neuvědomoval, že by se něčím provinil. Měl také značné potíže ve třídním kolektivu. Za problematickou považuje matka i komunikaci se třídní učitelkou. Potíže pokračovaly i ve 2. ročníku.

Ve třetím ročníku došlo ke změně třídní učitelky. Dle matky byl přístup nové pedagožky k chlapcovi citlivější, tolerantnější vůči jeho chování s ohledem na ADHD, neustále ho nekárala. Za důležité považuje, že třídní učitelka začala vyzdvihovat jeho silné stránky. Chlapce začaly díky tomu bavit i předměty, které ho dříve nezajímaly a stresovaly, jako byla např. výtvarná výchova.

Důležitý byl i moment, kdy žák zažil úspěch v matematické soutěži a obsadil 1. místo v Matematickém klokanovi. Chlapec díky tomu získal větší sebevědomí. Jeho úspěch prý měl pozitivní vliv i na vztah se žáky ve třídě, kteří si začali uvědomovat, že jejich spolužák je sice trochu zvláštní, ale je velmi chytrý. Začali se na něho obracet s prosbou o pomoc při různých společných projektech. Chlapec si v té době začal více rozumět se spolužáky, došlo prý ke zlepšení jeho chování a zmírnění jeho negativních postojů vůči ostatním.

Za pozitivní považují rodiče umožnění akcelerace vzdělávání v předmětu matematika ve vyšším ročníku.

Data získaná pozorováním

V průběhu měsíce září až prosince byla realizována pozorování chlapce č. 1 při výuce. Jednalo se o 3 návštěvy hodin předmětu matematika, 2 návštěvy předmětu český jazyk a 1 návštěvu předmětů: přírodověda, informatika a výpočetní technika a výtvarná výchova. Pozorování vycházelo z toho, jak se naplňují doporučená podpůrná opatření ve výuce (viz str. 47). Pozornost byla upřena na projevy žáka a na uplatňování podpůrných opatření při výuce. Kromě předmětu matematika probíhala pozorování v chlapcově kmenové třídě, kterou navštěvuje celkem 23 žáků, z toho 5 žáků je se speciálními vzdělávacími potřebami. Ve třídě působí 2 asistentky pedagoga. Žák sedí ve třídě v první lavici uprostřed. Asistent pedagoga má samostatnou lavici v zadní části třídy, v případě potřeby má však dobrý přístup k žakově lavici.

Matematika: Výuky matematiky se chlapec účastnil spolu se žáky 5. ročníku ve třídě, která se skládá z 26 žáků. Sledovaný žák seděl v 1. lavici u dveří. Hodin matematiky byla přítomna i asistentka pedagoga. Při sledovaných hodinách se žák v učivu dobře orientoval, přestože se jednalo o učivo vyššího ročníku. Některé početní operace, které nově probírali, již ovládal. Při počítání se zlomky, kdy se žáci nově učili, co zlomek je, jak rozdělit celek na poloviny, čtvrtiny, bylo možné pozorovat, že toto učivo má již osvojené, na příkladu ještě ukázal, že umí zlomky už i sčítat a odečítat. Žák pracoval rychle, většinou samostatně, na konci hodiny se méně soustředil, potřeboval pomoc od asistentky, aby se mohl zorientovat v učivu. Při dalším pozorování jsme byli svědky i určitých potíží žáka v souvislosti s písemnou prací se slovními úlohami. Žák při řešení používal správný postup, ale objevily se u něho několikrát chyby v jednoduchých početních úkonech. Při písemné práci bylo tempo žáka spíše pomalé. Asistentkou pedagoga jsme byli upozorněni, že žák má v tomto předmětu k dispozici ve třídě speciální didaktické pomůcky: soubor pracovních listů Rozvoj inteligence, Zábavná matematika a logika pro bystré děti, Matematika pro bystré a nadané žáky, Koumák pro čtvrtáky, Koumák pro pátáky, Zábavné rébusy a hlavolamy pro bystré děti. Při našem pozorování tyto pomůcky v hodinách nevyužíval a bylo mu nabízeno stejné učivo jako ostatním žákům.

Český jazyk: V předmětu český jazyk jsme se zúčastnili hodiny literatury i hodiny gramatiky. V hodině literatury byl u žáka pozorován skvělý čtený projev, četl s porozuměním, prokazoval výborné verbální schopnosti. S úkoly, které měli vyplňovat do pracovního listu byl rychle hotový. Byl aktivní, hlásil se, chtěl odpovídat na otázky. Při rychlejším splnění zadání mu však nebylo nabídnuto, aby pracoval dopředu, ani mu nebyl nabídnut jiný úkol, naopak paní učitelka ho několikrát upozornila na to, že má čekat, až dané cvičení doplní spolužáci a až po té pokračovat dále. V hodině gramatiky bylo možno pozorovat, že žák nemá rád písemný projev. Na tuto skutečnost jsme byli předem upozorněni asistentkou pedagoga. Při přepisu textu do sešitu bylo možno pozorovat zhoršenou grafickou úpravu, písmo nebylo úhledné, sám žák se vyjadřoval, že práci dělat nechce, v průběhu práce byl nesoustředěný, vyrušoval. Vzhledem k tomu, že jeho pracovní tempo bylo pomalé, dostal na splnění úkolu delší časovou dotaci. Při této hodině ho často musela vést, usměrňovat a povzbuzovat asistentka pedagoga.

Přírodověda: Žák při probírání učiva ohledně planetární soustavy vykazoval odpovědi, u kterých byla vidět znalost problematiky nad rámec probíraného učiva. Byl aktivní. Při vyplňování pracovního listu na konci hodiny však projevoval negativní emoce, nechtěl pracovat, vyjadřoval se, že ho to nebaví. Byla mu poskytnuta podpora od asistentky pedagoga.

Informatika a výpočetní technika: Na hodině informatiky měl žák k dispozici notebook, na kterém měl nainstalovaný výukový software, na kterém po dokončení zadaných úkolů mohl procvičovat zábavnou formou učivo z různých předmětů a různé náročnosti.

Výtvarná výchova: Nejvíce problematickým s ohledem na chování žáka se jevil předmět výtvarná výchova, při této hodině extrémně vyrušoval, nevydržel být v klidu, předváděl se. Podporu mu poskytovala asistentka pedagoga.

Při účasti ve třídě o přestávkách jsme pozorovali, že se chlapec spíše stranil kolektivu, seděl v lavici, četl si, prohlížel si encyklopedie. Bylo vidět, že ve třídě nemá příliš kamarádů, obvykle se bavil pouze s jednou spolužačkou. Někdy se snažil na sebe upozornit, ale bylo to obvykle ne příliš vhodným způsobem, strkal do dětí, sedal si na jejich místo, zlobil je, byli jsme svědkem i agresivního výstupu vůči spolužákovi, kdy musela zasáhnout asistentka pedagoga.

Shrnutí a možná doporučení

V souvislosti s dvojí výjimečností byla u žáka nastavena podpůrná opatření, která se měla soustředit na rozvoj nadání i na posílení slabých stránek žáka. Při pozorování žáka v hodinách jsme shledali, že doporučení v souvislosti s rozvojem nadání byla u žáka plněna pouze velmi omezeně.

Na základě zjištěných skutečností doporučujeme se v budoucnu více zaměřit na rozvoj nadání žáka. Zejména se jedná o prohlubování a obohacování učiva nad rámec běžné výuky. Vhodné by bylo zamyslet se nad tím, zda některé problémy s chováním žáka nemohou pramenit z toho, že pro něho není výuka dostatečně podnětná a že se ve vyučování nudí. Zároveň by se měl při práci se speciálními vzdělávacími pomůckami, kterých má žák k dispozici dostatek, vytvořit určitý systém, stanovit si cíl, za jakým účelem je používat. Práce s nimi by žáka měla motivovat k dalšímu zájmu o určitý předmět, obor, neměly by být používány pouze za účelem vyplnit žákovi chvíli volného času. S ohledem na sociální nezralost by bylo vhodné více se soustředit na podporu chlapce při začleňování do třídního kolektivu.

8 PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 2

Chlapec č. 2

Věk: 14 let

Diagnóza: mimořádné nadání, dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav (Juvenilní revmatoidní artritida) , mírná dyslexie

Rodinná anamnéza

Chlapec pochází z úplné rodiny. Otcí je 38 let, má vysokoškolské vzdělání (vystudoval úspěšně 3 vysoké školy), pracuje jako OSVČ. Matce je 40 let, má vysokoškolské vzdělání, pracuje jako lékařka. Rodinu tvoří ještě chlapcova sestra, 7 let, kvůli dlouhodobým zdravotním potížím ještě nezapočala základní školní docházku. Trpí Silver-Russellovým syndromem, jedná se o tzv. proporcionální trpaslictví, má potíže s hrubou motorikou, mentálně postižená není. Sourozenci mají dobrý vztah.

Celá rodina žije společně v bytě v panelovém domě v blízkosti školy. Rodina funguje jako celek dobře. Rodina je velmi soudržná, všichni se vzájemně podporují.

Osobní anamnéza

Chlapec se narodil jako první dítě. Těhotenství matky probíhalo do 32. týdne bez problémů, v tomto týdnu byla matka hospitalizovaná pro zánět ledvin a hrozil předčasný porod. Chlapec se narodil ve 37. týdnu těhotenství císařským řezem. Po porodu se žádné potíže neobjevily.

Psychomotorický vývoj dítěte byl v 1. roce života rychlejší oproti vrstevníkům. V 6 měsících se stavěl na nohy, v 8 měsících sám chodil. Byl hodně čilý, málo spal. Brzy velmi dobře mluvil. Před třetím rokem začal být často nemocný, trpěl záněty středního ucha, záněty průdušek.

Do mateřské školy nastoupil ve třech letech. Dobře se adaptoval. V pěti letech mu byla diagnostikována revmatoidní artritida, musel omezit sport. Kvůli zánětům kyčelních

kloubů začal při chůzi používat švédské hole. Z důvodu špatného zdravotního stavu přestal poslední rok mateřskou školu zcela navštěvovat, prodělal těžký zápal plic, mononukleózu, opakované záněty středního ucha.

V šesti letech začal navštěvovat základní školu v blízkosti bydliště. Školní zralost u něho nebyla zjišťována. Pro časté absence z důvodu opakujících se chorob se již od 1. ročníku vzdělával podle individuálního vzdělávacího plánu. Byla mu umožněna částečná distanční výuka.

Mimořádné nadání u něho bylo diagnostikováno v PPP ve 3. ročníku základní školy, zároveň u něho byla zjištěna lehká forma dyslexie a potvrzen dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav. Je vzděláván podle IVP. V současné době navštěvuje 8. ročník stále stejné základní školy, ve vyučování je patrné jeho mimořádné nadání, obtíže ohledně zdraví a mírná forma dyslexie u něj přetrvávají.

Školní anamnéza

Žák se vzdělává z důvodu nepříznivého zdravotního stavu podle IVP od 1. ročníku základní školy. Ve 3. ročníku byl na základě vyšetření v PPP klasifikován jako mimořádně intelektově nadaný žák. Zároveň u něho byla odhalena lehká forma dyslexie, kterou do té doby dokázal úspěšně kompenzovat díky svému nadání.

Škole bylo PPP doporučeno, aby žák využíval 2. stupně podpůrných opatření, aby byl jeho IVP upraven s ohledem na mimořádné nadání a mírnou formu dyslexie a aby v IVP zůstala zachována podpůrná opatření s ohledem na přetrvávající nepříznivý zdravotní stav. Školské poradenské zařízení doporučilo vzdělávací proces upravit tak, aby u žáka bylo nadání rozvíjeno prohloubením, rozšířením a obohacením učiva, zvýšením náročnosti učiva, využíváním metod problémového a projektového vyučování, u žáka by mělo být podporováno samostudium. Důraz byl kladen i na respektování zdravotního stavu žáka a umožnění konzultací k doplnění zameškaného učiva.

Na základě doporučení PPP byl u žáka upraven IVP a od května 2017 by měla být podle nich realizována žákova výuka.

Doporučená podpůrná opatření

Podpůrná opatření vztahující se k mimořádným intelektovým schopnostem:

přizpůsobení výuky tak, aby bylo rozvíjeno všeobecné nadání žáka a logické myšlení. Podporování žákova zájmu v oblasti přírodních věd, podpora žakových zvýšených poznávacích potřeb, zařazování kreativních forem úkolů a činností do výuky, podpora samostudia, prohloubení a obohacení učiva nad rámec běžné výuky. Využívání při výuce encyklopedií, atlasů, slovníků, didaktických her rozvíjejících nadání.

Podpůrná opatření vztahující se k žakovým deficitům:

zohlednění projevů dyslexie. V souvislosti s častými absencemi poskytnutí dostatku času na doplnění učiva, při hodnocení respektovat žákův aktuální zdravotní stav, možnost distanční výuky.

Tato podpůrná opatření u žáka v IVP přetrvávají do současné doby.

Data získaná na základě interview s matkou žáka

Co ovlivnilo volbu školy pro vzdělávání Vašeho dítěte?

Škola se nachází v blízkosti našeho bydliště. Syn od první třídy používá francouzské hole, tak i z tohoto důvodu, aby byly jeho přesuny jednodušší. Bylo to i kvůli kamarádům a ze sociálního hlediska, nechtěli jsme, aby si syn myslel, že je něco více než ostatní. Chceme, aby uměl vycházet s každým, neměl elitářské sklony.

Splnila škola očekávání ohledně způsobu vzdělávání Vašeho dítěte?

Se školou jsme spokojeni. Syn měl vždy skvělé třídní učitele, ve třídě má kamarády.

Kdybyste se současnými zkušenostmi se školou stáli opět před rozhodnutím, zda tuto školu pro Vaše dítě zvolit, jak byste se rozhodli?

Jinak bych nevolila, jsme se školou velmi spokojeni.

Myslíte si, že škola, kterou Váš syn navštěvuje, dokáže dostatečně rozvinout jeho mimořádné schopnosti?

Ve škole by asi mohl být přístup k němu v matematice individuálnější. Co ho zajímá, tak si „vygooglí“. Informace si vyhledává sám. Na druhou stranu jsem ráda, že v matematice musí ve třídě pomáhat slabším. Tedy se navíc matematiku neučí, ale učí se tím komunikací a pomocí. Při jeho docházce, kdy je kvůli nemocem často doma, je to celé problém. Matematiku rozvíjí s manželem.

Myslíte si, že škola, kterou Váš syn navštěvuje, dokáže dostatečně reagovat podpůrnými opatřeními na deficit Vašeho potomka?

Škola nám vždy vycházela vstříc v souvislosti s častými absencemi syna. Nikdy nebyl problém konzultovat učivo s pedagogy. V tomto ohledu jsme se školou naprosto spokojeni.

Co se Vám jeví za největší problém při vzdělávání Vašeho syna?

Jsem spokojená. Myslím si, že dítě se musí i samo rozvíjet a hledat si informace. Nechci ho nijak privilegiovat, a proto jsem ho nechtěla ani dávat na víceleté gymnázium.

Máte nějaké návrhy, co byste chtěla změnit při vzdělávání Vašeho dítěte?

Problém nemáme. Jsme rádi, že díky častým absencím má přizpůsobený plán výuky. Možná bychom uvítali, aby mu učitelé v hodinách matematiky dokázali dát více podnětů, nabízet učivo více do hloubky, rozvíjet jeho matematické nadání.

Doplňující data získaná na základě interview

Kromě odpovědí na předem připravené otázky, jejichž doslovný přepis jsme uvedli výše, jsme při interview získali ještě další doplňující data ohledně žáka, která můžeme shrnout následně:

Rodiče si všímali zvláštních schopností svého syna téměř od narození, jeho psychomotorický vývoj v prvním roce života byl urychlený. Nikdy se příliš nezajímal o klasické hračky, měl raději skutečné předměty, zajímaly ho hadice, kabely, neustále někde něco zapojoval. Byl zároveň fascinován čísly. Místo pohádky raději sledoval losování Sportky. Baval ho ale i sport, od 4 let navštěvoval atletický oddíl, skvěle mu šel

hod a skok. Když mu však byla diagnostikována revmatoidní artritida, musel sport omezit. Chlapec je také hudebně nadaný, od pěti let hraje na flétnu a klavír.

Rodiče sice u chlapce od útlého dětství pozorovali nadprůměrné schopnosti, ale vzhledem k jeho nepříznivému zdravotnímu stavu, kdy ho provázely od 3 let neustálé zdravotní potíže, se soustředili zejména na jeho zdraví a problémy s tím spojené. Vzhledem k tomu, že jsou oba vysokoškolsky vzdělaní, nepovažovali to, že je jejich dítě chytré, za nic mimořádného. Dle matky by kvůli nadání sami zřejmě PPP nenavštívili.

K vyšetření v PPP a k odhalení mimořádného nadání došlo díky změně legislativy, kdy pro IVP, který měl chlapec vytvořený kvůli nepříznivému zdravotnímu stavu, bylo nutné, aby absolvoval vyšetření také v PPP. Do té doby byl pro zpracování IVP v souvislosti se zdravotním stavem dostačující pouze posudek od lékaře.

Podle matky chlapec chodí do školy rád, ve třídě má kamarády, jednoho blízkého. Spolužáky byl vždy dobře přijímán, nikdy se mu nikdo neposmíval za to, že nosí švédské hole. I přes časté absence má od 1. ročníku až do současnosti výborný prospěch. Za největší úspěch považuje 25. místo v celostátním kole matematické soutěže Pangea.

V souvislosti se získáním odpovědi na výzkumnou otázku č. 2, zda dokáže běžná základní škola naplnit očekávání rodičů dítěte s dvojitou výjimečností ohledně jeho vzdělávání, bylo v měsíci listopadu s matkou žáka uskutečněno ještě interview č. 2, jehož doslovný přepis uvádíme níže:

Data získaná pozorováním

Pozorování chlapce č. 2 při výuce proběhla v průběhu měsíců září až prosinec. Jednalo se o 3 návštěvy hodin předmětu matematika, 2 návštěvy předmětu český jazyk a 1 návštěvu předmětů: přírodopis a fyzika. Pozornost byla upřena na projevy žáka a na uplatňování podpůrných opatření (viz str. 57) při jeho výuce. Pozorování probíhala v chlapcově kmenové třídě, kterou navštěvuje celkem 27 žáků, z toho 2 žáci jsou se

speciálními vzdělávacími potřebami. Ve třídě působí 1 asistentka pedagoga, která je přidělena jako personální podpora k jinému žákovi. Žák sedí ve třídě ve čtvrté lavici uprostřed.

Matematika: V předmětu matematika žák vykazoval nadprůměrné schopnosti. Se zadanými úkoly byl vždy velmi rychle hotový. Učitelka mu po dokončení nezadávala úlohy vyšší náročnosti, ale dala mu prostor k prohloubení znalostí samostudiem. Žák si do hodin nosil své vlastní výukové pomůcky, jednalo se o učebnice středoškolské matematiky, dle informace od žáka mají doma vzhledem k otcově zájmu o tento obor dostatek studijních materiálů. Kromě samostudia byl také učitelkou vyzván k pomoci slabším žákům s dokončením úkolů. Při posledním pozorování asistoval učitelce při výkladu nové látky. Vyučování předmětu matematika se chlapec účastnil ve své kmenové třídě ve stejném rozsahu jako jeho spolužáci.

To, že je žák zcela zaujatý matematikou, bylo možno sledovat i o přestávkách, kdy jsme měli možnost vidět, jak spolužákovi ve své chvíli volna s velkým zaujetím vysvětloval logaritmické funkce. O přestávkách jsem zároveň pozorovali, že žák je velmi oblíbený u spolužáků, neustále byl v interakci s nějakým spolužákem, byl velmi ochotný, milý, když od něj někdo něco potřeboval.

Český jazyk: Při hodinách českého jazyka žák nevykazoval žádné problémy v souvislosti s jeho mírnou dyslexií. Jak v hodině literatury, tak v hodině gramatiky vykazoval výborné výkony. Dle informace od učitelky češtiny dokáže nadáním kompenzovat svůj drobný deficit a na jeho výkonech není patrné, že by měl nějaké potíže. I v předmětu český jazyk patří mezi nejlepší žáky ve třídě.

Při účasti na hodinách přírodopisu a fyziky žák opět vykazoval výborné znalosti. Pracoval na stejných úkolech jako ostatní žáci, jeho výuka nebyla oproti spolužáků nijak obohacena nebo prohloubena.

Shrnutí podpory a možná doporučení

V souvislosti s dvojí výjimečností byla u žáka nastavena podpůrná opatření, která se měla soustředit na rozvoj nadání i na posílení slabých stránek žáka. Při realizaci těchto opatření je dle zjištěných skutečností dostatečně reagováno na podporu nepříznivého zdravotního stavu a časté žákovi absence. Potíže s dyslexií dokázal žák překonat díky nadání bez potřeby další pomoci. V souvislosti s rozvojem nadání však nebyla při pozorování žáka shledána žádná podpora kromě poskytnutí času na samostudium v hodině matematiky.

V souvislosti s tímto zjištěním se nabízí otázka, zda bezkonfliktnost, bezproblémovost, velká vnitřní motivace, dosahování vynikajících výsledků a všechny kladné vlastnosti a schopnosti chlapce nevedou někdy pedagogy k nesprávným závěrům, že takový žák vlastně od nich žádnou zvláštní podporu nepotřebuje.

V budoucnosti by bylo proto dobré zaměřit se u chlapce více na jeho schopnosti, zadávat mu úkoly vyšší náročnosti, snažit se o prohloubení a obohacení jeho výuky nad rámec běžného učiva. Rodiče chlapce by se měli také do budoucna zaměřit na vhodný výběr střední školy pro jejich syna, kde by mohl své schopnosti dostatečně rozvíjet.

Porovnání případových studií

Tabulka 2: Porovnání případových studií

	Chlapec č. 1	Chlapec č. 2
diagnóza	žák s dvojí výjimečností	žák s dvojí výjimečností
schopnosti	mimořádné intelektové nadání v oblasti matematiky	mimořádné intelektové nadání v oblasti matematiky
deficity	ADHD, sociální nezralost	nepříznivý zdravotní stav, mírná forma dyslexie
podpůrná opatření	podpůrná opatření 4. stupně, IVP, asistent pedagoga	podpůrná opatření 2. stupně, IVP
podpora realizovaná v oblasti deficitů	asistent pedagoga vhodně zvolené místo ve třídě podpora při schopnosti soustředit se pomoc při odklonech pozornosti tolerování pomalejšího pracovního tempa pomoc v oblasti sociálních dovedností	umožnění částečné distanční výuky s ohledem na nepříznivý zdravotní stav konzultace s pedagogy při absencích poskytnutí dostatečného času k doplnění učiva

<p>Podpora realizovaná v oblasti nadání</p>	<p>akcelerace výuky matematiky ve vyšším ročníku</p> <p>poskytnutí speciálních didaktických pomůcek</p> <p>účast na školních soutěžích a olympiádách</p>	<p>v oblasti matematiky poskytnutí času na prohlubování znalostí samostudiem</p> <p>účast na školních soutěžích a olympiádách</p>
<p>problémové oblasti v souvislosti s realizací podpůrných opatření</p>	<p>nedostatečná realizace podpůrných opatření v souvislosti s rozvojem nadání</p> <p>chybí obohacování a prohlubování učiva nad rámec běžného</p> <p>nesystematická práce s didaktickými pomůckami</p>	<p>nedostatečná realizace podpůrných opatření v souvislosti s rozvojem nadání</p> <p>chybí obohacování a prohlubování učiva nad rámec běžného</p>
<p>v jakých oblastech vidí rodiče problémy při vzdělávání</p>	<p>nedostatečná komunikace mezi pedagogy a rodiči</p> <p>nevytvořený systém pro používání didaktických pomůcek</p> <p>opakování osvojeného učiva</p> <p>chybí obohacování a prohlubování učiva nad rámec běžného</p>	<p>chybí obohacování a prohlubování učiva nad rámec běžného</p>

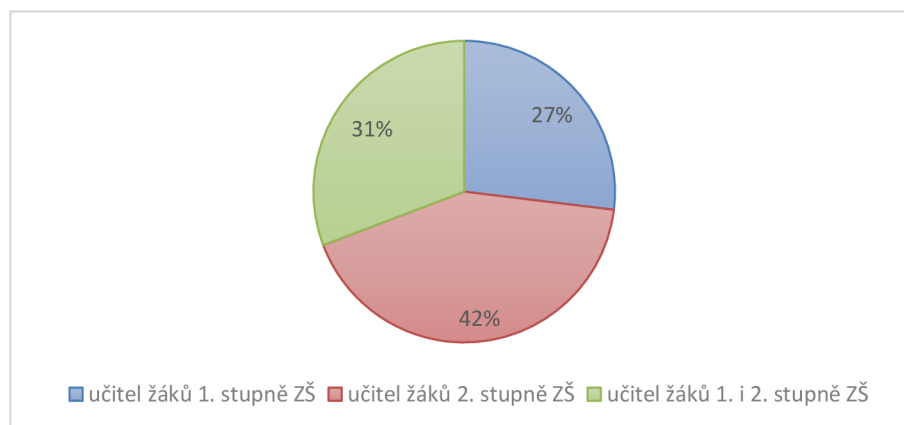
Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

Při srovnání obou případových studií je patrné, že přestože oba žáci mají deficity v jiné oblasti, škola dokázala podpořit jejich slabé stránky, problém však nastal v realizaci podpůrných opatření týkajících se rozvoje jejich nadání.

9 ANALÝZA OTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

Graf 1: Pracovní zařazení

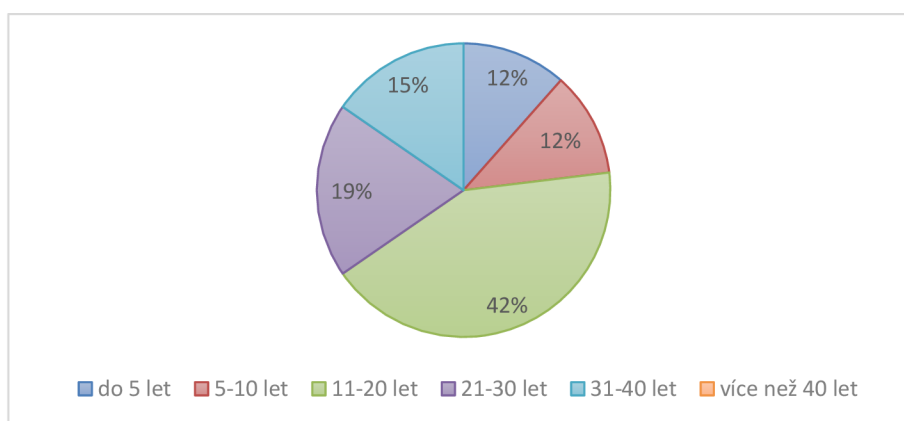
(otázka č. 1: *Jaké je vaše pracovní zařazení?*)

Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

Graf 2: Délka pedagogické praxe

(otázka č. 2: *Jaká je délka vaší pedagogické praxe?*)

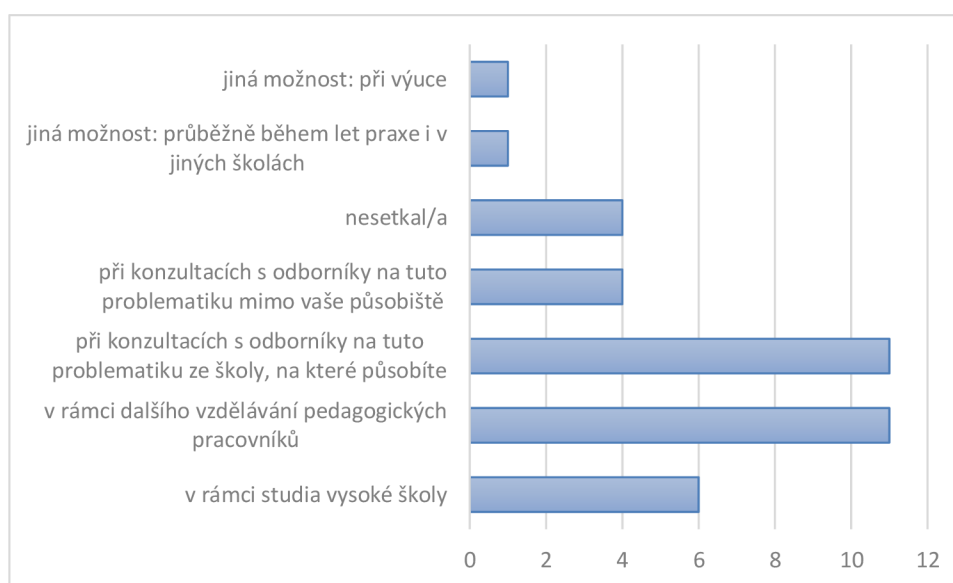
Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

Otázkou č. 1 a 2 jsme se snažili zjistit základní informace o respondentech, na jakém stupni základní školy působí, jak dlouhá je jejich pedagogická praxe. Výzkumu se zúčastnilo 27% učitelů, kteří působili na 1. stupni, 42% působil na 2. stupni a 31%

působilo na obou stupních základní školy. Nejčastěji se jednalo o pedagogy, jejichž délka praxe byla 11-20 let, výzkumu se nezúčastnil žádný pedagog, jehož pedagogická praxe byla delší než 40 let.

Graf 3: Zdroj informací o problematice nadaných

(otázka č. 3: *Kde jste měl/a možnost setkat se s problematikou nadaných žáků?*)

Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

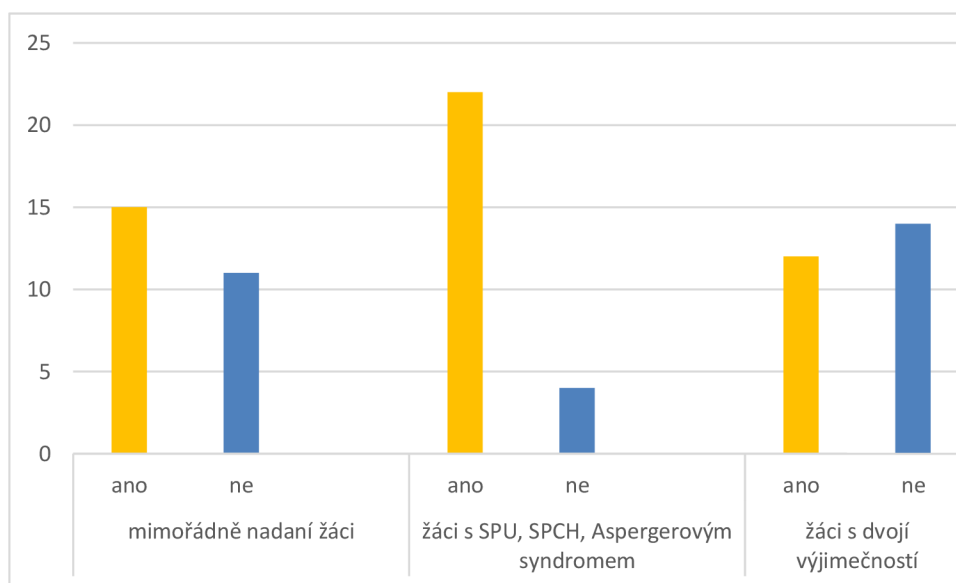
Prostřednictvím 3. otázky jsme se snažili zjistit, kde respondenti získali teoretické znalosti o problematice mimořádně nadaných. Odpověď byla s možností vícenásobné volby. Na výše uvedeném grafu je patrné, že s problematikou nadaných se respondenti nejčastěji setkali při konzultacích s odborníky na tuto problematiku ve škole, na které působí, nebo v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. Tato zjištění mohou svědčit o jejich zájmu o tuto problematiku. V rámci studia vysoké školy se setkalo s tímto tématem pouze 6 respondentů. Jednalo se o respondenty, jejichž pedagogická praxe byla kratší než 5 let nebo 5-10 let. Tato skutečnost souvisí s tím, že až v poslední době je do vzdělávání budoucích učitelů zařazena problematika žáků nadaných. 4 respondenti uvedli, že se s touto problematikou neseťkali vůbec.

Graf 4: Praktická zkušenost pedagogů se vzděláváním žáků se SVP

(otázka č. 4: *Podílel/a jste se při své pedagogické praxi na vzdělávání žáků s mimořádným nadáním?*)

otázka č. 5: *Podílel/a jste se při své pedagogické praxi na vzdělávání žáků se specifickými poruchami učení, chování, Aspergerovým syndromem?*

otázka č. 6: *Podílel/a jste se při své pedagogické praxi na vzdělávání žáků s dvojí výjimečností?)*

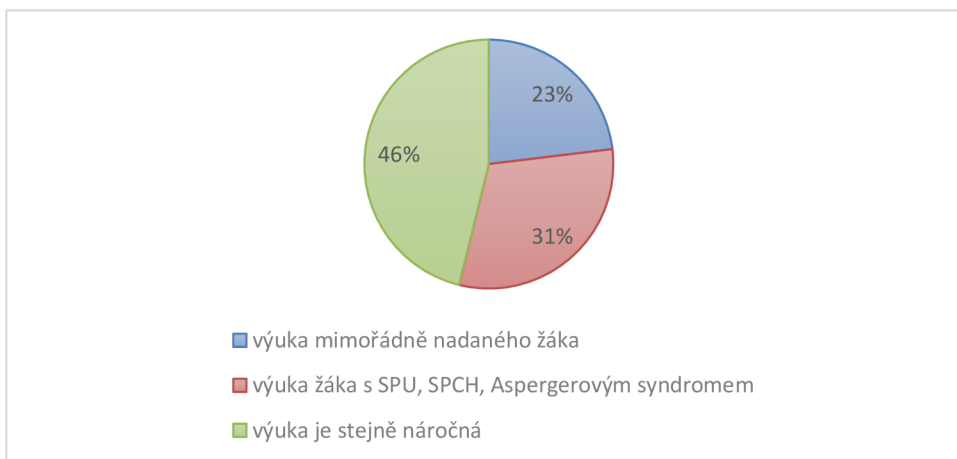

Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

Otázky č. 4, 5 a 6 byly zaměřeny na zjištění informace, jakou mají respondenti zkušenost se vzděláváním žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Žáci byli rozděleni do 3 kategorií. Na grafu lze dobře pozorovat, že největší zkušenost měli pedagogové se vzděláváním žáků se specifickými poruchami učení a chování a Aspergerovým syndromem, více než polovina měla zkušenost s výukou mimořádně nadaných žáků, ale i se žáky s dvojí výjimečností měla zkušenost necelá polovina respondentů. Překvapující bylo, že 4 respondenti uvedli, že nemají zkušenost se žáky ze skupiny s SPU, SPCH, Aspergerovým syndromem.

Graf 5: Srovnání náročnosti výuky mimořádně nadaného žáka a žáka s SPU, SPCH, Aspergerovým syndromem

(otázka č. 7: *Výuka jakého žáka je podle vás pro pedagoga náročnější?*)

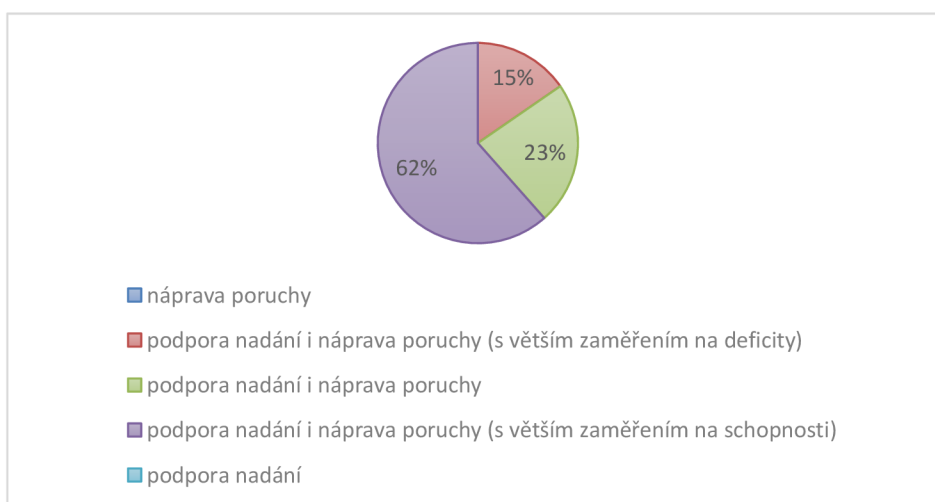

Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

U otázky ohledně náročnosti výuky uvedla téměř polovina respondentů, že výuka mimořádně nadaných žáků i žáků s SPU, SPCH, Aspergerovým je pro ně stejně náročná. Pouze necelá čtvrtina považuje za náročnější výuku mimořádně nadaných.

Graf 6: Volba strategie při vzdělávání žáka s dvojitou výjimečností

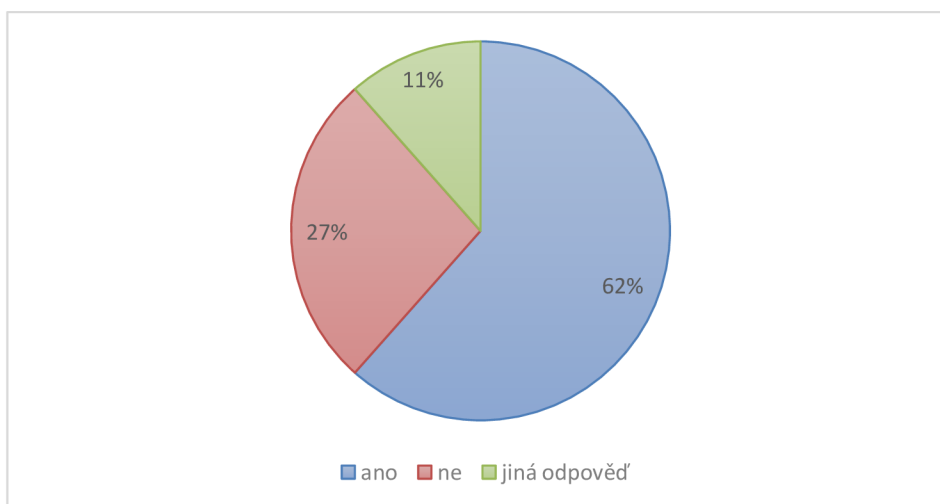
(otázka č. 8: *Jakou strategií byste zvolil/a při vzdělávání žáka s dvojitou výjimečností?*)

Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

V otázce týkající se postupu při práci se žákem s dvojitou výjimečností volilo 62% respondentů správný postup, a to podporu nadání i nápravu poruchy (s větším zaměřením na schopnosti), 23% respondentů volilo nápravu nadání i poruchy stejnou měrou, 15% respondentů se domnívalo, že by se mělo podporovat nadání i napravit poruchy (s větším zaměřením na deficity). Z tohoto zjištění vyplývá, že více než polovina respondentů znala správný postup, na co se zaměřit při edukaci žáka s dvojitou výjimečností.

Graf 7: Posouzení efektivity vzdělávání mimořádně nadaného žáka v běžné škole
(otázka č. 9: *Lze podle vašeho názoru efektivně vzdělávat nadaného žáka v běžné škole?*)

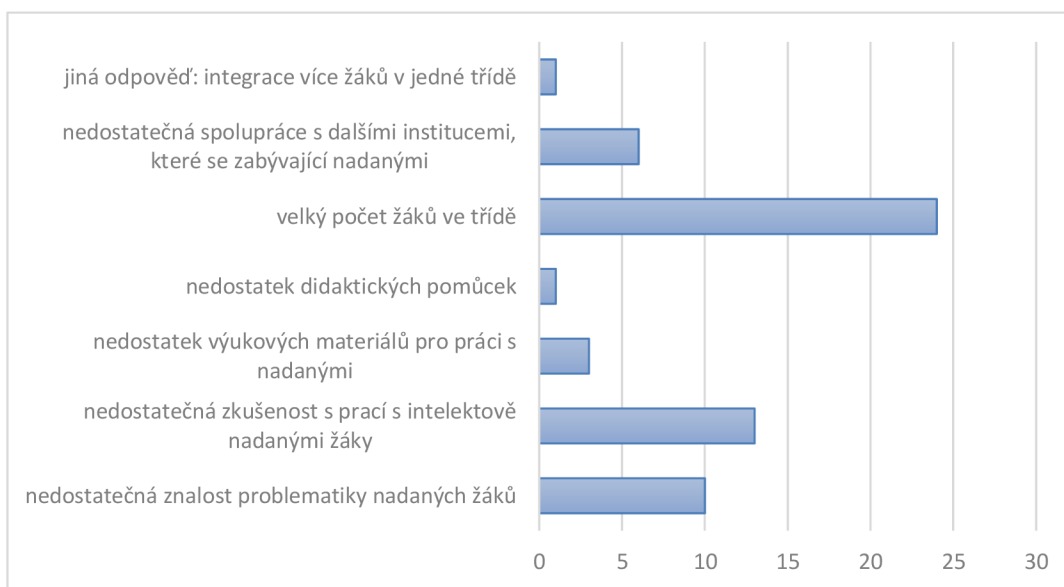

Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

Na otázku, zda lze mimořádně nadané žáky efektivně vzdělávat na běžné základní škole, odpovědělo 62% respondentů, že ano, 27% respondentů, že ne. Z výše uvedeného souboru měli 3 respondenti jiný názor. Jeden respondent uvedl, že efektivita je závislá na počtu a skladbě žáků ve třídě, schopnosti pedagoga, druhý uvedl, že záleží na okolnostech a konkrétně posuzovaném žákovi, poslední respondent se přiklonil k názoru, že ano, pokud je již tak přetížený učitel rozhodnut napnout své síly a věnovat nadanému dítěti svůj čas.

Graf 8: Překážky bránící efektivnímu vzdělávání nadaných žáků

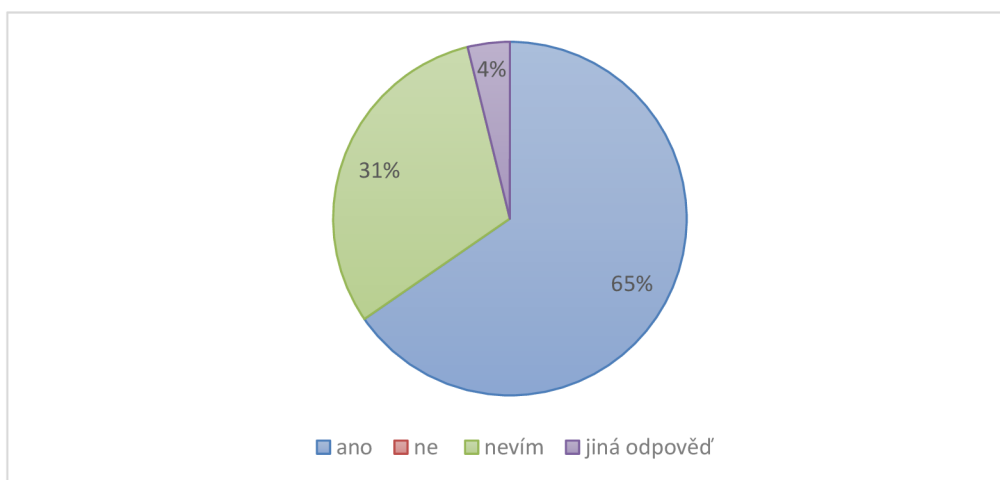
(otázka č. 10: *Co podle vašeho názoru brání efektivnímu vzdělávání nadaných žáků?*)

Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

Otázka, co nejvíce brání efektivnímu vzdělávání nadaných, byla s možností vícenásobné volby odpovědí. Na grafu je patrné, že respondenti vidí největší problém ve velkém počtu žáků ve třídě. Polovina respondentů považuje za problém také nedostatečnou zkušenost s prací s nadanými žáky. Respondenti podle tohoto zjištění téměř nemají problém s nedostatkem didaktických pomůcek a nedostatkem výukových materiálů pro nadané. Jeden respondent vyjádřil svůj názor, že problém je integrace více žáků v jedné třídě, která už je dost početná. Zřejmě tím chtěl vyjádřit, že spolu s celkovým velkým počtem žáků ve třídě brání v individuálním přístupu pedagogovi i velký počet žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Graf 9: Zájem o rozšíření znalostí a dovedností v oblasti vzdělávání nadaných žáků
(otázka č. 11: *Měl/a byste zájem o rozšíření vašich znalostí ohledně nadaných žáků?*)

Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

Poslední otázka byla cílena na to, zda mají respondenti zájem o další vzdělávání ohledně nadaných žáků. 65% respondentů zájem vyjádřilo, 31% uvedlo, že neví, a 1 respondent se vyjádřil, že spíše ne, vzhledem k důchodovému věku. U respondentů, kteří uvedli odpověď, že neví, bychom mohli polemizovat nad tím, zda opravdu neví, nebo jim přišlo nepatřičné, vzhledem k tomu, že jsou pedagogové, dát odpověď ne.

Shrnutí dotazníkového šetření

Online dotazník, který byl určen pro učitele školy, vyplnilo 26 respondentů z celkového počtu 54 oslovených. Na základě položených otázek se nám podařilo zjistit, že kromě čtyř respondentů měli všichni respondenti s problematikou nadaných žáků určitou teoretickou zkušenost. Získali ji zejména v souvislosti s jejich dalším profesním rozvojem v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, ale i při konzultacích s odborníky na tuto oblast ze školy. Když jsme rozdělili žáky se speciálními vzdělávacími potřebami do 3 skupin, respondenti měli největší zkušenost se vzděláváním žáků s SPU, SPCH, Aspergerovým syndromem, více než polovina respondentů měla praktickou zkušenost i se vzděláváním mimořádně nadaných žáků a necelá polovina uvedla, že měla praktickou zkušenost i s prací se žáky s dvojí

výjimečností. Většina nepovažovala výuku nadaného žáka za náročnější než žáka s SPU a SPCH a více než polovina se domnívala, že na běžné základní škole je možné efektivně vzdělávat nadané žáky. Když měli respondenti zvolit strategii, jak vzdělávat žáka s dvojí výjimečností, více než polovina správně uvedla, že je nutno se současně zaměřit na rozvoj nadání i na nápravu poruchy, ale s větším zaměřením na schopnosti. Jako největší potíže při vzdělávání nadaných žáků viděli respondenti velký počet žáků ve třídě. Více než polovina respondentů uvedla, že by měla zájem se dále vzdělávat v této problematice.

10 CELKOVÉ SHRnutí VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jakým způsobem jsou vzdělávání žáci s dvojí výjimečností na běžné základní škole a zda je výuka přizpůsobena jejich speciálním vzdělávacím potřebám. V souvislosti s položenými výzkumnými otázkami jsem dospěli k následujícím závěrům:

Výzkumná otázka č. 1: Je u žáků s dvojí výjimečností brán na běžné základní škole dostatečný ohled na jejich speciální vzdělávací potřeby?

Na základě výzkumného šetření můžeme konstatovat, že učitelé dokáží v zásadě dobře reagovat podpůrnými opatřeními na slabé stránky žáků, ať jde o podporu poruchy pozornosti, potíže v sociální oblasti či časté absence žáka z důvodu nepříznivého zdravotního stavu. Důležitou roli v oblasti podpory měl také asistent pedagoga, díky němuž bylo možno některá z podpůrných opatření uskutečnit.

Mezi podpůrná opatření, která byla realizována v souvislosti s rozvojem schopností, patřila: akcelerace vzdělávání a docházení na výuku jednoho předmětu do vyššího ročníku, žáci byli podporováni v účastech na školních soutěžích a olympiádách, byl jim poskytnut prostor pro prohloubení učiva samostudiem. Jako nevyhovující bylo shledáno, že výuka u obou žáků zpravidla probíhala na stejné úrovni jako u žáků ostatních, nedocházelo u nich téměř k prohlubování a obohacování učiva nad rámec běžného, ani k zadávání náročnějších úloh. Přestože byl k dispozici dostatek speciálních didaktických pomůcek, chyběl zde systém, aby práce s nimi byla efektivní.

Na základě těchto zjištění můžeme shrnout, že škola dokázala reagovat vhodně na podporu slabých stránek žáků, ale problém byl s realizací podpůrných opatření, která se týkala rozvoje nadání.

Výzkumná otázka č. 2: Dokáže běžná základní škola naplnit očekávání rodičů dítěte s dvojí výjimečností ohledně jeho vzdělávání?

Na základě výzkumného šetření jsme došli k závěru, že přestože matka chlapce č. 2 vyjádřila na rozdíl od matky chlapce č. 1 spokojenost se vzděláváním syna ve sledované škole, obě se shodly na tom, že škola nesplnila jejich očekávání v souvislosti

s podporou rozvoje nadání žáků. Problém viděly matky žáků zejména v tom, že ani u jednoho chlapce nedocházelo k obohacování a prohlubování učiva nad rámec běžného, žáci nedostávali úkoly větší náročnosti a byli vzděláváni na stejné úrovni jako jejich spolužáci.

Výzkumná otázka č. 3: Mají učitelé běžné základní školy teoretické a praktické zkušenosti, aby dokázali rozvíjet u žáka s dvojí výjimečností mimořádné nadání?

Z výzkumného šetření vyplynulo, že většina pedagogů má určité teoretické i praktické zkušenosti ohledně nadaných žáků. Naším výzkumem jsme zároveň zjistili, že tato skutečnost nemusí být zárukou toho, že u žáků s dvojí výjimečností bude zajištěna dostatečná podpora v souvislosti s rozvojem jejich nadání.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnovala problematice žáků s dvojí výjimečností se zaměřením na jejich vzdělávání. Jedná o skupinu žáků, která je velmi různorodá. Kromě mimořádného nadání, jež tuto skupinu spojuje, se mohou u žáků vyskytovat různé deficity, mezi které nejčastěji patří specifické poruchy učení a chování, ale může jít i o Aspergerův syndrom, poruchy zraku, sluchu, tělesné postižení, chronické onemocnění a i o další poruchy nespecifického charakteru. Právě tato různorodost klade na pedagogy vysoké nároky při vzdělávání těchto žáků.

Dalším problémem v souvislosti se vzděláváním této skupiny je, že samotná oblast dvojí výjimečnosti je v České republice stále ještě málo prozkoumaná. V odborných zdrojích obvykle najdeme dostatek informací, jak pracovat se žáky mimořádně nadanými, jak pracovat se žáky s poruchami chování, pozornosti či jinými handicapy, ohledně dvojí výjimečnosti však nalezneme pouze omezený počet titulů. Obvykle se jedná pouze o krátkou zmínku o této problematice v publikacích věnujících se mimořádnému nadání. Při zpracování teoretické části bakalářské práce jsme i my na tento problém narazili.

V teoretické části bakalářské práce jsme přes oblast nadání, která je společným pojítkem těchto žáků, přešli k problematice dvojí výjimečnosti, popsali jsme specifické poruchy učení a chování, které ji často doprovázejí, a dále jsme se již věnovali specifikům vzdělávání této skupiny. Informace získané v části teoretické pro nás byly východiskem pro část praktickou.

Výzkumným šetřením v praktické části práce jsme zjistili, že u sledovaných žáků s dvojí výjimečností dokázala škola, kterou navštěvovali, lépe reagovat na podporu oblastí, které souvisely s poruchami a jejich slabými stránkami. V oblasti podpory rozvoje nadání žáků s dvojí výjimečností jsme však shledali rezervy. Chyběla zde přesná metodika, jak nadání žáků efektivně rozvíjet, nedocházelo u nich k prohlubování a obohacování učiva nad rámec běžného, nedostávali složitější úlohy. Chyběl zde také systém pro práci se speciálními didaktickými pomůckami. Výsledky našeho výzkumu sice vycházely pouze z omezené možnosti sledování výuky těchto žáků, naše zjištění však podpořil i názor rodičů. S obdobnými informacemi, že pedagogové často u žáků

upřednostňují nápravu handicapu před rozvojem schopností, jsme se setkali také v odborných zdrojích v souvislosti s problematikou dvojí výjimečnosti.

V souvislosti s realizovaným výzkumem je nutno upozornit na to, že vzhledem k omezenému množství respondentů a realizaci výzkumu pouze na jedné škole není možné vyvodit z provedeného výzkumného šetření obecné závěry. Výsledky výzkumu by však mohly sledované škole poskytnout zpětnou vazbu ke způsobu vzdělávání žáků s dvojí výjimečností a podnítit ji k určitým změnám v souvislosti s edukací těchto žáků. Zároveň by toto výzkumné šetření mohlo být podnětem k dalšímu výzkumu, který by byl proveden v širším měřítku a zaměřil by se na problematiku uplatňování podpůrných opatření u žáků s dvojí výjimečností s ohledem na rozvoj jejich nadání.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

CIHELKOVÁ, Jana, 2017. *Nadané dítě ve škole: Náměty do výuky pro celou třídu*. Praha: Portál. 128 s. ISBN: 978-80-262-1248-5.

FOŘTÍK, Václav, FOŘTÍKOVÁ, Jitka, 2007. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha: Portál. 126 s. ISBN 978-80-7367-297-3.

FOŘTÍKOVÁ, Jitka, 2009. *Talent a nadání*. Aktualiz. vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže MŠMT. 96 s. ISBN 978-80-86784-75-5.

FOŘTÍKOVÁ, Jitka, 2009. *Tvoříme individuální vzdělávací plán mimořádně nadaného žáka: krok za krokem s nadaným žákem*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický. 72 s. ISBN 978-80-87000-28-1.

GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

GOETZ, Michal, UHLÍKOVÁ, Petra, 2009. *ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou: příručka pro starostlivé rodiče a zodpovědné učitele*. Praha: Galén. 160 s. ISBN 978-80-7262-630-4.

HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena, 2009. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál. 774 s. ISBN 978-80-7367-569-1.

HAVIGEROVÁ, Jana Marie, 2011. *Pět pohledů na nadání*. Praha: Grada. 144 s. ISBN: 978-80-247-7718-4.

HAVIGEROVÁ, Jana Marie, KŘOVÁČKOVÁ, Blanka, 2011. *Co bychom měli vědět o nadání*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-092-4.

HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

HŘÍBKOVÁ, Lenka, 2007. *Základní témata problematiky nadaných*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. 72 s. ISBN: 978-80-86723-25-9.

HŘÍBKOVÁ, Lenka, 2009. *Nadání a nadaní: pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha: Grada. 255 s. ISBN 978-80-247-1998-6.

JUCOVIČOVÁ, Drahomíra, 2014. *Specifické poruchy učení a chování*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. 65 s. ISBN 978-80-7290-657-4.

JURÁŠKOVÁ, Jana, 2006. *Základy pedagogiky nadaných*. 1. vyd. Praha: IPPP ČR. 132 s. ISBN: 80-86856-19-4.

LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana, 2006. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. 368 s. ISBN 978-80-247-1284-0.

LECHTA, Viktor ed., 2010. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. Praha: Portál. 440 s. ISBN: 978-80-7367-679-7.

MACHŮ, Eva a kol., 2016. *Kvalita školy z hlediska péče o nadané žáky*. Zlín: Krajská pedagogicko-psychologická poradna, a ZDVPP. 132 s. ISBN 978-80-906400-3-0.

MACHŮ, Eva, KOČVAROVÁ Ilona a kol., 2013. *Kvalita školy z hlediska péče o nadané žáky*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. 132 s. ISBN 978-80-7454-316-6.

PORTEŠOVÁ, Šárka, 2009. *Skryté nadání: psychologická specifika rozumově nadaných žáků s dyslexií*. Brno: Masarykova univerzita. 164 s. ISBN 978-80-210-5014-3.

PORTEŠOVÁ, Šárka, 2011. *Rozumově nadané děti s dyslexií*. Praha: Portál. 216 s. ISBN 978-80-7367-990-3.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří, 2009. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

OŠLEJŠKOVÁ, Hana a kol., 2008. *Vybrané kapitoly z dětské neurologie*. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně. 143 s. ISBN 978-80-7013-479-5.

RABOCH, Jiří a kol., 2015. *DSM-5: Diagnostický a statistický manuál duševních chorob*. Praha: Hogrefe - Testcentrum. 1032 s. ISBN 978-80-86471-52-5.

SLOWÍK, Josef, 2016. *Speciální pedagogika*. 2. aktualiz. a dopln. vyd. Praha: Grada. 168 s. ISBN 978-80-271-0095-8.

STEHLÍKOVÁ, Monika, 2016. *Život s vysokou inteligencí: průvodce pro nadané dospělé a nadané děti*. Praha: Grada. 176 s. ISBN 978-80-271-0101-6.

STEHLÍKOVÁ, Monika, 2018. *Nadané dítě: jak mu pomoci ke štěstí a úspěchu*. Praha: Grada, 2018. 160 s. ISBN 978-80-271-0512-0.

ŠTÁVA, Jan a kol., 2012. *Průručka pro práci s nadanými žáky*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava. 72 s. ISBN 978-80-248-2673-8.

ZELINKOVÁ, Olga, 2003. *Poruchy učení: specifické vývojové poruchy čtení, psaní a dalších školních dovedností*. 10., zcela přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál.. ISBN 80-7178-800-7.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

LAZNIBATOVÁ, Jolana, 2012. *Nadané dieťa: jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie*. 4. vyd. Bratislava: Iris. 394 s. ISBN 978-80-89256-99-0.

Seznam použitých internetových zdrojů

DUŠKOVÁ, Markéta. Speciálním testem chce kraj podchytit Einsteiny mezi žáky čtvrtých tříd [online]. [cit. 2022-01-11]. Dostupné z:

doi:https://www.idnes.cz/brno/zpravy/skolaci-testovani-nadani-deti-intelekt-jihomoravsky-kraj.A210624_614490_brno-zpravy_vh

NĚMCOVÁ, Daniela. Identifikace souběhu intelektového nadání a dyslexie z pohledu učitelů. *Svět nadání: časopis o nadání a nadaných* [online]. 2019, roč. VIII, č. 1, [cit. 2022-01-11]. Dostupné z:

doi:https://is.muni.cz/publication/1611418/Identifikace_soubehu_intelektoveho_nadani.pdf

QUIIDO. *Kdo je MiND dítě* [online]. ©2014-2022 [cit. 2022-01-11]. Dostupné z: https://www.qiido.cz/kdo-je-mind-dite_

SEZNAM ZKRATEK

ADHD	Attention deficit hyperactivity disorder (porucha pozornosti s hyperaktivitou)
IQ	Intelligenční kvocient
IVP	Individuální vzdělávací plán
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
RVP	Rámcový vzdělávací program
SPCH	Specifické poruchy chování
SPU	Specifické poruchy učení
SVP	Speciální vzdělávací potřeby
ŠPP	Školní poradenské pracoviště
ŠPZ	Školské poradenské zařízení
ZŠ	Základní škola

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

Obrázek 1: Sternbergův Triarchický model nadání	16
Obrázek 2: Renzulliho Model tří kruhů	17
Obrázek 3: Mönksův Trojhranný model nadání	17
Obrázek 4: Srovnání mezi běžným a obohacujícím kurikulem	36

Seznam tabulek

Tabulka 1: Rozlišení nadaného a bystrého dítěte	21
Tabulka 2: Porovnání případových studií	62

Seznam grafů

Graf 1: Pracovní zařazení	65
Graf 2: Délka pedagogické praxe	65
Graf 3: Zdroj informací o problematice nadaných	66
Graf 4: Praktická zkušenost pedagogů se zaděláváním žáků se SVP	67
Graf 5: Srovnání náročnosti výuky mimořádně nadaného žáka a žáka s SPU, SPCH, Aspergerovým syndromem.....	68
Graf 6: Volba strategie při vzdělávání žáka s dvojitou výjimečností	68
Graf 7: Posouzení efektivity vzdělávání mimořádně nadaného žáka v běžné škole	69
Graf 8: Překážky bránící efektivnímu vzdělávání nadaných žáků.....	70

Graf 9: Zájem o rozšíření znalostí a dovedností v oblasti vzdělávání nadaných žáků ... 71

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Interview s matkami žáků s dvojitou výjimečností	I
Příloha B – Dotazník pro učitele.....	II
Příloha C – Prohlášení a souhlas účastníků s jejich zapojením do výzkumu	IV

Příloha A – Interview s matkami žáků s dvojí výjimečností

Interview s matkami žáků s dvojí výjimečností

- Otázka 1: Co ovlivnilo volbu školy pro vzdělávání Vašeho dítěte?
- Otázka 2: Splnila škola očekávání ohledně způsobu vzdělávání Vašeho dítěte?
- Otázka 3: Kdybyste se současnými zkušenostmi se školou stáli opět před rozhodnutím, zda tuto školu pro Vaše dítě zvolit, jak byste se rozhodli?
- Otázka 4: Myslíte si, že škola, kterou Váš syn navštěvuje, dokáže dostatečně rozvinout jeho mimořádné schopnosti?
- Otázka 5: Myslíte si, že škola, kterou Váš syn navštěvuje, dokáže dostatečně reagovat podpůrnými opatřeními na deficity Vašeho potomka?
- Otázka 6: Co se Vám jeví za největší problém při vzdělávání Vašeho syna?
- Otázka 7: Máte nějaké návrhy, co byste chtěla změnit při vzdělávání Vašeho dítěte?

Příloha B – Dotazník pro učitele

Dotazník pro učitele

Vážené kolegyně a kolegové,

tímto si Vás dovoluji oslovit se žádostí o vyplnění dotazníku týkajícího se vzdělávání žáků s dvojí výjimečností. Poskytnutá data budou sloužit jako jeden z podkladů výzkumného šetření pro mou bakalářskou práci na téma „Žák s dvojí výjimečností v procesu vzdělávání“. Účast na výzkumu je dobrovolná a dotazník je anonymní.

Prosím o co nejpřesnější a pravdivé vyplnění dotazníku. Tam, kde je to uvedeno, můžete označit více možností odpovědí.

Děkuji za spolupráci.

1. Jaké je vaše pracovní zařazení?

- učitel žáků 1. stupně ZŠ
- učitel žáků 2. stupně ZŠ
- učitel žáků 1. i 2. stupně ZŠ

2. Jaká je délka vaší pedagogické praxe?

- do 5 let
- 5-10 let
- 11-20 let
- 21-30 let
- 31-40 let
- více než 40 let

3. Kde jste měl/a možnost setkat se s problematikou nadaných žáků? (možnost výběru více odpovědí)

- v rámci studia VŠ
- v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků
- při konzultacích s odborníky na tuto problematiku ze školy, na které působíte
- při konzultacích s odborníky na tuto problematiku mimo vaše působiště
- nesetkal/a
- jiné:

4. Podílel/a jste se při své pedagogické praxi na vzdělávání žáků s mimořádným nadáním?

- ano
- ne

5. Podílel/a jste se při své pedagogické praxi na vzdělávání žáků se specifickými poruchami učení, chování, Aspergerovým syndromem?

- ano
- ne

6. Podílel/a jste se při své pedagogické praxi na vzdělávání žáků s dvojí výjimečností?

- ano
- ne

7. Výuka jakého žáka je podle vás pro pedagoga náročnější?

- výuka mimořádně nadaného žáka
- výuka žáka se specifickými poruchami učení, chování, Aspergerovým syndromem
- výuka je stejně náročná

8. Jakou strategii byste zvolil/a při vzdělávání žáka s dvojí výjimečností?

- náprava poruchy
- podpora nadání i náprava poruchy (s větším zaměřením na deficity)
- podpora nadání i náprava poruchy
- podpora nadání i náprava poruchy (s větším zaměřením na schopnosti)
- podpora nadání

9. Lze podle vašeho názoru efektivně vzdělávat nadaného žáka v běžné škole?

- ano
- ne
- jiné:

10. Co podle vašeho názoru brání efektivnímu vzdělávání nadaných žáků? (možnost výběru více odpovědí)

- nedostatečná znalost problematiky nadaných žáků
- nedostatečná zkušenost s prací s intelektově nadanými žáky
- nedostatek výukových materiálů pro práci s nadanými
- nedostatek didaktických pomůcek
- velký počet žáků ve třídě
- nedostatečná spolupráce s dalšími institucemi, které se zabývají nadanými
- jiné:

11. Měl/a byste zájem o rozšíření vašich znalostí ohledně nadaných žáků?

- ano
- ne
- nevím
- jiné:

Příloha C – Prohlášení a souhlas účastníků s jejich zapojením do výzkumu

Prohlášení a souhlas účastníků s jejich zapojením do výzkumu:

Já, zákonný zástupce žáka....., uděluji souhlas k účasti svého potomka na výzkumu v souvislosti se zpracováním bakalářské práce. Zároveň souhlasím s tím, aby získaná data v souvislosti s výzkumem byla použita v rámci této práce. Byl/a jsem seznámena s cílem a záměrem bakalářské práce a úpravou osobních údajů tak, aby byla zajištěna anonymita mého syna.

V dne

.....

podpis zákonného zástupce

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Daniela Flaškárová

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Žák s dvojitou výjimečností v procesu vzdělávání

Rok: 2022

Počet stran textu bez příloh: 67

Celkový počet stran příloh: 4

Počet titulů českých použitých zdrojů: 28

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 3

Vedoucí práce: PaedDr. PhDr. Věra Kosíková, Ph.D.